

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مناسک حجّ بانوان

ویژه اهل سنت

بر اساس فقه شافعی و حنفی

مدیریت اهل سنت بعثه مقام معظم رهبری

پیشگفتار

بانوان در حج و عمره احکام ویژه‌ای دارند؛ از این رو لازم است افزون بر فراگیری احکام عمومی حج، نسبت به آموزش احکام اختصاصی نیز اهتمام ورزند. از سال‌های گذشته با همفکری شورای افتای اهل سنت بعثه مقام معظم رهبری و به منظور تسهیل در فراگیری مناسک، در صدد تهیه متنی کامل از احکام اختصاصی و عمومی مورد ابتلای بانوان برآمدیم تا در اختیار آنانی که عازم زیارت بیت‌الله هستند، قرار گیرد. با بررسی آثار موجود، کتاب «مناسک بانوان» نوشته آقای فلاح زاده مدنظر قرار گرفت. این اثر سال‌های فراوان در پاسخگویی به مسائل حج سابقه دارد و بر اساس نیازهای عینی بانوان در حج و عمره مسائل را گزینش کرده و به صورت روان به توضیح و تبیین آن پرداخته است.

ویژگی‌های این کتاب :

۱. موضوعات و مسائل به تدریج تدوین و تکوین یافته‌اند؛
 ۲. فصل‌بندی و دسته‌بندی مباحث به گونه شایسته‌ای صورت پذیرفته است.
- برای تبیین کتاب بر آن شدیم که از روش‌ها و قالب‌های این کتاب بهره گیریم و احکام بیان‌شده را با فقه شوافع و احناف هماهنگ نماییم. در موسم حج، اعضای محترم شورای افتا متشکل از علمای شوافع و احناف، در محل دفتر مدیریت اهل سنت همه‌روزه با مباحثات علمی و مشورت، نسبت به بومی سازی، تنظیم و تکمیل این کتاب اقدام نمودند. سپس برای تقویت این اثر، مطالب فراهم‌شده در اختیار چهار تن از اساتید بزرگوار:

۱. آقای مولوی اسحاق مدنی، نایب رئیس مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی و رئیس شورای افتاء (حنفی)؛
۲. آقای حاج شیخ عبدالکریم محمدی، رئیس محترم حوزه علمیه بستک (شافعی)؛
۳. آقای مولوی نذیر احمد سلامی، نماینده محترم مجلس خبرگان رهبری (حنفی)؛
۴. آقای ماموستا دکتر مصطفی محمودی، امام جمعه محترم پیرانشهر (شافعی)

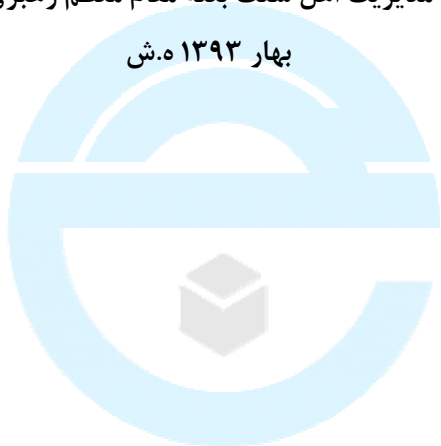
قرار گرفت و آنان پس از بررسی دقیق و مطابقت با منابع فقهی و مناسک حنفی و شافعی، اصلاحات و دیدگاه های خود را منعکس فرمودند، سپس متن آماده شده برای بررسی نهایی و تکمیل منابع و مراجع در اختیار جناب آقای مفتی عبدالحمید قاضی قرار گرفت و ایشان نیز تلاش فراوانی برای تکمیل این نوشتار انجام دادند و متن حاضر علاوه بر اصلاحات متعدد، به تقریظ اساتید محترم حضرات آقایان: اسحاق مدنی، عبدالکریم محمدی، نذیراحمد سلامی و مصطفی محمودی مزین گشته است. درعین حال پذیرای پیشنهادات اصلاحی شما هستیم.

حروف چینی، ویرایش و نمونه خوانی های متعدد نیز بحمدالله پس از دقت های لازم و طی مراحل انجام شد.

در پایان ضمن تشکر و تقدیر از همه دست اندرکاران تولید این اثر، آن را به بانوان زائر تقدیم می کنیم و برایشان حج و عمره مقبول از درگاه خداوند متعال آرزو مندیم.

مدیریت اهل سنت بعثه مقام معظم رهبری

بهار ۱۳۹۳ ه.ش

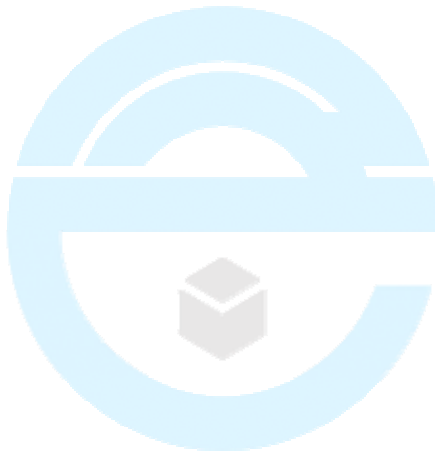
کمیته تخصصی احکام و مناسک
کمیته تخصصی احکام و مناسک

بسمه تعالی

جزوه حاضر که با تلاش جمعی از علماء برجسته شافعی و حنفی بازبینی، اصلاح و تدوین یافته است این امکان را به خواهران اهل سنت فارسی زبان فراهم نموده تا آنان راحت بتوانند فریضه الهی حج را مطابق مذهب خود به نحو احسن انجام نمایند. جا دارد از مدیریت اهل سنت بعثه مقام معظم رهبری بخاطر چاپ و نشر این جزوه ارزشمند تشکر و قدردانی نمایم.

مولوی محمد اسحاق مدنی

۱۳۹۳/۰۱/۲۵

مجلس شورای اسلامی
معاونت فرهنگی و اجتماعی

بسمه تعالی

حج و زیارت خانه خدا از ارکان مهم اسلام و با توجه به مسائل و مناسک عیدیه و پیچیده ای که زائر خانه خدا با آن مواجه می شود. صحت انجام این فریضه الهی از دشوارترین مسئولیت هر زائر خانه خداست که باید مورد توجه جدی شخص زائر، روحانی، مدیر کاروان و سایر عوامل قرار گیرد. همراهی یک خانم آگاه به مسائل شرعی تحت عنوان معینه برای تسهیل امور بانوان توسط مسئولین سازمان حج و زیارت و بعثه مقام معظم رهبری تدارک دیده شده است؛ تا مسائلی که خانم ها به راحتی نمی توانند با روحانی در میان بگذارند، توسط معینه کاروان حل شود.

اقدام ارزنده و معنوی تدوین مناسک و مسائل بانوان خانه خدا متعلق به مذهب حنفی و شافعی توسط مدیریت اهل سنت بعثه مقام معظم رهبری، به اهتمام جناب حجت الاسلام و المسلمین حاج آقای عطاران انجام پذیرفته است. جزوه حاضر جهت تصحیح فقهی و بازنگری در مراحل متعدد مورد مطالعه نگارنده قرار گرفته است و مندرجات آن از نظر فقهی مورد تأیید اینجانب می باشد و هیچگونه مشکل محتوایی از دیدگاه فقه اهل سنت در آن مشاهده نگردیده است.

در خاتمه برای مسئولین مدیریت اهل سنت بعثه مقام معظم رهبری جهت انجام این اقدام با ارزش معنوی از خداوند متعال مزید توفیق را مسئلت دارم.

نذیر احمد سلامی

۱۳۹۲/۱۲/۲۵

بسمه تعالی

الحمد لله رب العالمين والصلاه والسلام على سيد المرسلين سيدنا محمد و
آله و صحبه اجمعين

با تشکر و سپاس فراوان از همه دست اندر کاران امور حجاج اهل سنت و
قردانی از زحماتشان در تسهیل امر و حاجیان که این جزوه نیز در راستای
این هدف عالی است، به عرض می رساند محتوای این جزوه مطابق مفتی به
در مذهب امام اعظم ابی حنیفه رضی الله عنه و امام اکرم محمد ابن ادریس شافعی
رضی الله عنه می باشد .

امیدوارم برای حجاج محترم نافع افتد اگرچه آن ها را از مراجعه به روحانی
کاروان و استشاره از ایشان مستغنی نمی سازد.

عبدالکریم محمدی

۹۳/۱/۲۸

۱۴۳۵/۶/۱۷

مجلس تخصصی معارف اسلامی
موسسه تخصصی معارف اسلامی

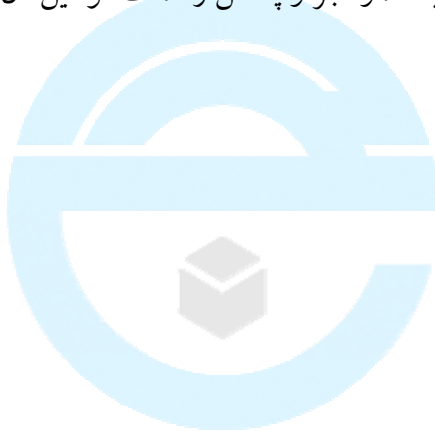
بسمه تعالی

کتاب (مناسک حج بانوان) ویژه اهل سنت را مطالعه کردم خوب به نظر رسید و مطالب آن مورد اعتماد و وثوق می باشد و برای بانوان اهل سنت که قصد حج و عمره دارند قابل استفاده است و بانوان می توانند مناسک حج و عمره خود را از مطالعه این کتاب دریافت نمایند، که مولفین آن زحمت کشیده و تلاش کرده اند تا توانسته اند این مطالب را جمع آوری نمایند لذا عمل آن ها مورد تقدیر و تحسین می باشد. در کتاب حاضر شرایط بانوان در نظر گرفته شده و نظم و ترتیب خوبی به آن داده شده است، مورد تأیید و تقدیر اینجانب می باشد. و اجر و پاداش زحمات مولفین آن را از خداوند بی همتا خواستارم.

مصطفی

محمودی

۹۳/۱/۶

سازمان تبلیغات اسلامی
معاونت امور اجتماعی و فرهنگی
مرکز تحقیقات و پژوهش‌های اسلامی

مقدمه

آموزش اعمال حج و عمره برای بانوان لازم است به گونه‌ای باشد که مسائل سهل و آسان در اختیار آنان قرار گیرد و به راحتی بتوانند احکام و آداب حج را فرا گرفته و وظیفه خود را بزیابند و وقتشان صرف یافتن مسائل موردنیازشان در بین صدها مسئله‌ای که برخی هیچ‌گونه ارتباطی با اعمال آنها ندارد، یا مسائلی که تنها در مواقع اضطراری و موقعیت‌های استثنایی پیش می‌آید، مصروف نگردد. به لطف الهی این کار به انجام رسید. اما قطعاً خالی از نقص و عاری از عیب نیست، و در آینده با دریافت پیشنهادها و نظرات اصلاحی شما بزرگواران، به‌ویژه بانوان محترم، کمال خواهد یافت.

چند یادآوری:

۱- این نوشته شامل چهار بخش است:

بخش اول، احکام استطاعت و نیابت.

بخش دوم، اعمال عمره تمتع.

بخش سوم، اعمال حج تمتع.

بخش چهارم، وظیفه کودکان در حج و اعمال عمره و برخی

مسائل موردنیاز دیگر.

۲ - نوشته حاضر، مطابق مناسک دو مذهب شافعی و حنفی است.

۳ - هرچند در نگارش این کتاب سعی شده از به کار بردن اصطلاحات و لغات مشکل و نامأنوس پرهیز شود، لیکن لغات و اصطلاحاتی که ناگزیر از آوردن آنها بودیم، در پایان کتاب، همراه با معنای آن و گاهی توضیح مختصری با عنوان «اصطلاحات و لغات» آورده شد.

۴ - این مناسک برای استفاده بانوان و دختران نوشته شده و برای مردان

و پسران قابل استفاده نیست، چون در موارد بسیاری وظیفه آنان با آنچه در این کتاب آمده، تفاوت دارد.

۵ - این نوشته، هر چند در بردارنده مسائلی است که غالباً بانوان در حجّ به آنها نیاز دارند ولی هرگز آنان را از شرکت در جلسات آموزشی روحانیون کاروانها بی نیاز نمی کند، چون برخی از نکات عملی و راهکارهای ویژه برای بهتر انجام دادن اعمال عمره و حجّ مورد نیاز است که در جلسات مطرح می شود.

مجلس شورای اسلامی ایران
مجلس خبرگان رهبری

بخش اوّل: استطاعت و نیابت

۱ - استطاعت

* اجازه شوهر

* همراه

۲ - نیابت

مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران

[۱] «حج» از پایه‌ها و ارکان دین اسلام است و بر کسی که توانایی انجام آن را دارد واجب شمرده می‌شود (نزد شوافع) و احناف آن را فرض می‌دانند.

[۲] استطاعت، یا توانایی انجام حج، با داشتن چند امر محقق می‌شود:

الف: مخارج حج و لوازم زندگی؛^۱ (استطاعت مالی)

ب: توانایی بدنی و سلامتی برای انجام حج؛ (استطاعت بدنی)

ج: باز بودن راه و داشتن امنیت برای انجام حج. (استطاعت طریقی)

د: داشتن وقت کافی؛ (استطاعت زمانی) یعنی وقتی شرایط دیگر برایش حاصل شد، به قدری وقت باشد که بتواند خود را به اعمال حج برساند، بنابراین اگر زمانی که استطاعت برایش حاصل شده کاروانی نمانده باشد که همراه آن به حج برود و وضع به گونه‌ای است که خودش هم نمی‌تواند برود حج واجب نیست.

[۳] به حجی که بر افراد مستطیع واجب می‌شود «حَجَّةُ الْاِسْلَام» گویند و در تمام عمر، بیش از یک بار واجب نیست.

[۴] در مذهب حنفی کسی که استطاعت انجام حج را داشته باشد، باید در اولین سال ممکن به حج برود و تأخیر آن جایز نیست و اگر تأخیر انداخت واجب است در سال بعد به حج برود و در مذهب شافعی فوریت لازم نیست.^۳

[۵] شخص مستطیع اگر پول ندارد ولی ملک؛ (مانند باغ، مغازه یا کارخانه)

۱. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «بنی الاسلام علی خمس؛ شهادة أن لا اله الا الله و أن محمداً رسول الله و إقام الصلوة و ایتاء الزکوة و حجّ البیت و صوم رمضان؛ رسول اللہ صلی الله علیه و سلم فرمود: اسلام بر پنج پایه استوار است: گواهی به اینکه خدایی جز الله نیست و اینکه محمد رسول خدا است، به پا داشتن نماز، دادن زکات؛ انجام حج و روزه ماه رمضان» رواه البخاری (رقم ۸) و مسلم (رقم ۱۶).

۲. در مورد بانوان شوهردار که مخارج زندگی‌شان بر عهده شوهر است، داشتن لوازم زندگی شرط نیست.

۳. محمدحسن مهاجر مکی، غنیة الناسک فی بغیة المناسک: ۱۱، ادارة القرآن، کراچی.

دارد، باید آن را بفروشد و به حج برود، حتی اگر به دلیل نداشتن مشتری، به کمتر از قیمت معمول بفروشد، مگر آنکه فروش به کمتر از قیمت، سبب حَرَجِ مَشَقَّتْ برای او باشد.^۴

[۶] کسی که استطاعت مالی دارد ولی استطاعت بدنی ندارد (مثلاً فلج، پیر یا مریض است) یا راه برای او باز نیست، و امید اینکه بعداً بتواند حج بجا آورد را نداشته باشد، باید برای خود نایب بگیرد.^۵

[۷] اگر انسان شک کند مالی که دارد به اندازه استطاعت هست یا نه، احتیاط آن است که تحقیق کند، و فرقی نیست بین این که مقدار مال خود یا مقدار مخارج حج را بداند یا نداند.

[۸] هرگاه زنی با کسب می‌تواند مخارج خویش را به دست آورد و مخارج حج را نیز دارد، ولی اگر به حج برود، شوهرش برای مخارج زندگی به زحمت می‌افتد، اگر به زحمت افتادن شوهر، موجب حَرَجْ برای زن نباشد، مستطیع است و باید به حج برود و به زحمت افتادن شوهر، مانع استطاعت زن نمی‌شود.

[۹] زن در صورتی که پول حج را دارد و می‌تواند با آن پول ازدواج نماید، بر او فرض است که حج برود هر چند به ازدواج نیاز داشته باشد.^۶

[۱۰] اگر غیر مستطیع تکلف کرد و با زحمت حج را انجام داد از حجة الاسلام کفایت می‌کند و هنگام استطاعت لازم نیست دوباره حج بجا بیاورد.^۷

استطاعت با مهریه

[۱۱] زنی که مهریه‌اش به مقدار مخارج حج یا بیشتر از آن است، اگر شوهرش قدرت پرداخت مهریه را ندارد، زن مستطیع نیست.

۴. همان، ۲۱؛ وارشاد الساری إلی مناسک الملا علی القاری: ۳۰، لا، دارالکتاب العربی.

۵. غنیة الناسک: ۲۳.

۶. الفتاوی الهندیة، ج ۱ ص ۲۱۷، دار احیاء التراث العربی بیروت.

۷. غنیة الناسک: ۲۴، ۲۲، و نیز: وارشاد الساری إلی مناسک الملا علی القاری: ۲۷، ۴۳.

[۱۲] اگر شوهر قدرت پرداخت مهریه را دارد، چنانچه مطالبه آن مفسده‌ای ندارد، با فرض این که شوهر مخارج زندگی او را می‌دهد، لازم است مهریه را طلب کند و به حج برود.

[۱۳] اگر مطالبه مهریه برای زن مفسده‌ای دارد؛ مثلاً ممکن است به نزاع و طلاق منجر شود، مطالبه آن لازم نیست و در این صورت زن مستطیع نیست.

استطاعت با ارث

[۱۴] زنی که شوهرش از دنیا رفته و اموالی از ارث به او رسیده که به مقدار مخارج حج است؛ اگر شغل یا زراعت یا راه درآمد دیگری ندارد که بتواند بعد از برگشتن از حج زندگی خود را اداره کند، مستطیع نیست و اگر شغل یا راه درآمد دارد و بتواند به حج برود، باید برود، البته در زمان عده نمی‌تواند حج برود.

[۱۵] زنی که شوهرش زنده است و مخارج زندگی او را می‌پردازد ولی پس از مرگ یکی از بستگانش، اموالی از ارث به او رسید که به مقدار مخارج حج است، مستطیع است و باید به حج برود.

استطاعت با فروش وسایل اضافی

[۱۶] اگر زنی با فروش وسایل اضافی زندگی؛ مثلاً زیورآلاتی که از نظر قیمت زیادتر از شأن اوست، می‌تواند مخارج حج را تأمین کند؛ مثلاً گردنبند گران‌قیمتی دارد که می‌تواند به ارزان‌تر تبدیل کند و با تفاوت قیمت آن، حج بجا آورد، اگر سایر شرایط را داشته باشد، مستطیع است و باید به حج برود.^۸

استطاعت با بذل و بخشش دیگران

[۱۷] استطاعت بذلی آن است که شخصی مخارج حج و مخارج افراد تحت

۸. ارشاد الساری إلی مناسک الملا علی القاری: ۳۰، ۳۱.

تکفل شخص دیگری را در مدت حج بر عهده گیرد، که در این صورت، انجام حج واجب نیست و اگر پذیرفت و حج را بجای آورد، حَجَّة الاسلام است.^۹

[۱۸] زنی که نمی‌تواند مخارج حج را تأمین کند ولی شوهرش یا پدرش یا دیگری به وی بگوید: به حج برو، من تمام هزینه آن را می‌پردازم، چنانچه به گفته آنان اطمینان داشته باشد، واجب نیست قبول کند و به حج برود.

[۱۹] اگر شوهرش او را به حج می‌برد و تمام مخارج او را هم می‌پردازد، واجب نیست به حج برود.

[۲۰] اگر زنی، بخشی از مخارج حج را دارد و دیگری به او بگوید بقیه مخارج حج را می‌پردازم، چنانچه به گفته وی اطمینان دارد، واجب نیست قبول کند و به حج برود.

استطاعت با دریافت طلب

[۲۱] کسی که از دیگری طلب دارد و بقیه شرایط استطاعت را نیز داراست، اگر:

- وقت طلب او رسیده و بدهکار توان پرداخت آن را دارد،
- یا وقت معینی نداشته ولی می‌تواند بدون واقع شدن در حَرَج و مشقت آن را بگیرد؛ واجب است مطالبه کند و بگیرد و به حج برود.
- یا وقت طلب نرسیده ولی بدهکار بخواهد بپردازد، لازم است طلبکار آن را بگیرد و در این صورت نیز مستطیع می‌شود.

ولی اگر وقت طلب رسیده اما بدهکار توان پرداخت آن را ندارد، مطالبه جایز نیست و اگر وقت طلب نرسیده و بدهکار بنای پرداخت ندارد، مطالبه واجب نیست، هر چند با مطالبه حاضر به پرداخت بشود و شخص طلبکار مستطیع نیست.

استطاعت و بدهی

[۲۲] کسی که مخارج حج را دارد اما بدهی نیز دارد، با این شرایط، حج بر او واجب است:^{۱۰}

* بدهی او مدت‌دار است و اطمینان دارد سر وقت می‌تواند بپردازد.

* بدهی او مدت ندارد ولی مطمئن است هرگاه طلبکار درخواست کند، بدهکار می‌تواند بدهی خود را بپردازد.

* بدهی او زکات است، ولی علاوه بر آن مخارج حج را نیز دارد حج بر او واجب است.^{۱۱}

مسائل متفرقه استطاعت

[۲۳] زنی که افرادی را تحت تکفل دارد و مخارج آن‌ها برعهده اوست؛ مثل زنی که همسرش از دنیا رفته و او مخارج فرزندان را عهده‌دار است، در صورتی مستطیع است که علاوه بر مخارج حج و احتیاجات زندگی، مخارج افراد تحت تکفل خود را تا برگشت از حج داشته باشد.^{۱۲}

[۲۴] اگر شرایط استطاعت برای شخصی موجود باشد ولی به حج نرود، حج بر او مستقر می‌شود و باید بعداً هرگونه که می‌تواند به حج برود، هرچند آن شرایط را از دست داده باشد.^{۱۳}

[۲۵] مستطیع باید خودش به حج برود و حج دیگری از او کفایت نمی‌کند، مگر مریض یا پیر که حج بر او مستقر شده ولی خودش نمی‌تواند به حج برود که در این صورت باید شخصی را به نیابت از خود به حج بفرستد.

[۲۶] کسی که بعد از استطاعت مالی، بدون تأخیر، سعی در رفتن به حج داشته و در قرعه‌کشی شرکت نموده و از جهت این که قرعه به نامش اصابت نکرده، نتوانسته به حج برود مستطیع نشده و حج بر او واجب نیست، ولی اگر کوتاهی کرد و تأخیر نمود و در سال‌های بعد در قرعه‌کشی شرکت

۱۰. همان: ۴۵.

۱۱. ارشاد الساری إلی مناسک الملا علی القاری: ۴۵.

۱۲. ارشاد الساری إلی مناسک الملا علی القاری، ۱۹.

۱۳. غنیة الناسک، ۳۳.

کرد، حج بر او مستقر شده است، هر چند قرعه به نام او اصابت نکند.

اجازه شوهر

[۲۷] اگر زن مستطیع باشد، برای رفتن به حج اجازه شوهر شرط نیست، و برای شوهر هم جایز نیست که او را از رفتن به حج منع کند.

[۲۸] اگر زن، بخواهد حج مستحبی بجا آورد، باید از شوهرش اجازه بگیرد.

همراه

[۲۹] در حج، باید یکی از مردان محرم یا شوهرش همراه او باشد. اگر زن، همراه زنانی معتبر (متدین و عقیف) باشد در مذهب شافعی اشکال ندارد و در نزد احناف بدون محرم نمی‌تواند به حج برود.^{۱۴}

[۳۰] اگر زنی نیاز به همراه داشته باشد، هزینه حج همراه، به عهده اوست.

نیابت

[۳۱] زنی که شرایط نیابت را داشته باشد، می‌تواند در انجام حج، نایب زن یا مردی باشد؛ مثلاً اگر مردی برای انجام حج وصیت کرده است، همسر یا دختر او هم می‌تواند به نیابت از او حج بجا آورد.

[۳۲] کسی که برای انجام حج، نایب می‌شود باید این شرایط را داشته باشد:

۱ - بلوغ، (مراهق می‌تواند نایب باشد ولی بهتر است بالغ باشد)؛

۲ - عقل، (دیوانه نمی‌تواند نایب شود).

۳ - ایمان،

۴ - اعتماد و اطمینان به انجام دادن اعمال،

۵ - شناخت افعال و احکام حج، (هر چند با راهنمایی دیگری؛ مثلاً روحانی کاروان در هنگام عمل)،

۶- در آن سال حج واجب^{۱۵} بر عهده او نباشد. (البته این شرط صحت نیست، بلکه افضل است).

[۳۳] زن می‌تواند مردی را برای انجام حج، نایب خود قرار دهد، همان‌گونه که می‌تواند، به زنی نیابت بدهد.

[۳۴] اینک زنها که در شب عید قربان بعد از درک اضطراری مشعر به منی می‌روند، عذر نیست و می‌توانند نایب شوند.

[۳۵] در حج واجب، یک نفر نمی‌تواند نایب چند نفر باشد که در یک سال، برای همه آنان حج بجا بیاورد.^{۱۶}

[۳۶] کسی که برای انجام عمره یا حج نایب شده مطابق وظیفه خودش عمل می‌کند، یعنی بر اساس مذهب خودش عمل می‌کند.

مجلس تخصصی
تحقیق و تدریس فقه و حدیث
موسسه تخصصی
مطالعات اسلامی

۱۵. در فقه حنفی اگر حج بر عهده او باشد، نایب مرتکب کراهیت می‌شود.

۱۶. در حج نفلی می‌توان ثواب آن را به چند نفر نیت کند و حج نفلی بیش از یک حج

نیست.

بخش دوّم: اعمال عمره تمتّع

۱ - احرام

۲ - طواف

۳ - نماز طواف

۴ - سعی

۵ - تقصیر

مجلس شورای اسلامی ایران
معاونت امور حج و عمره

پیش از پرداختن به «اعمال عمره تمتع»، لازم است اقسام حج و عمره را بشناسیم.

اقسام حج

[۳۷] حج سه قسم است:

* تَمَتُّع * قِرَان * اِفراد

[۳۸] در مذهب شافعی حج افراد و در مذهب حنفی، حج قران از انواع دیگر حج بهتر است. اگرچه انجام حج تمتع برای حجاج آسان تر است و امروز اکثر حجاج، تمتع انجام می دهند.

اعمال عمره تَمَتُّع

[۳۹] اعمال عمره تمتع عبارت است از:

* احرام * طواف * نماز طواف * سعی * تقصیر

زمان عمره تَمَتُّع

[۴۰] عمره تمتع، باید در ماه های حج انجام شود؛ یعنی از اوّل شوال تا ظهر روز نهم ذی الحجه می توان عمره تمتع انجام داد. و اگر عمره قبل از فرارسیدن ماه شوال انجام شد، عمره تمتع به حساب نمی آید. بنابراین کسی که در غیر ماه های حج به مکه می رود، عمره مفرده انجام می دهد.

[۴۱] اگر تا ظهر روز نهم ذی حجه، حاجی نتواند عمره تمتع به جا آورد، وظیفه او عوض می شود و باید حج افراد بجا آورد.

۱۷. تَمَتُّعٌ، در لغت به معنای لذت بردن و بهره مند شدن است و در فقه حنفی از آن جهت تمتع گفته شده است که در یک سفر و در ماه های حج، هم از عبادت عمره بهره مند می شود و هم از عبادت حج. و در فاصله زمانی بعد از انجام عمره تا محرم شدن برای حج می تواند از مواردی که در احرام ممنوع هستند استفاده نماید. ارشاد الساری، فصل فی وجوه الإحرام، ۶۵ ط، دارالکتاب العربی.

مکان اعمال عمره تمتّع

[۴۲] مکان‌هایی که اعمال عمره در آنجا بجا آورده می‌شود، به‌طور اجمال بدین شرح است:

* احرام: در یکی از میقات‌های حج؛ مثلاً جُحْفَه یا مسجد شَجْرَه.

* طواف: در مسجد الحرام، به دور کعبه.

* نماز طواف: در مسجد الحرام، اگر میسر شد در پشت مقام ابراهیم و گرنه در هر جایی از مسجد الحرام می‌تواند بخواند. (طبق نظر احناف در تمام مساجد شهر مکه نیز می‌تواند بجا آورد.)

* سعی: فاصله بین صفا و مروه است که امروزه به‌صورت راهروی سرپوشیده ساخته شده است.

* تقصیر: مکان معینی ندارد و در هر جای حرم می‌تواند تقصیر کند.^{۱۸}

احرام

مکان احرام

[۴۳] زائرانی که قبل از اعمال حج، برای زیارت به مدینه می‌روند آنگاه که روانه مکه می‌شوند، اگر در مسجد شجره، (که در نزدیکی مدینه و بر سر راه مکه واقع شده است) مُحْرِم شوند افضل است. و کسانی که مستقیماً بهمکه می‌روند از فرودگاه مُحْرِم شوند.

[۴۴] کسانی که از مدینه به مکه می‌روند، از مسجد شجره مُحْرِم شوند و اگر حائض باشند به مسجد داخل نشوند.

[۴۵] در صحت احرام، طهارت شرط نیست؛ یعنی کسی که وضو ندارد یا غسل بر عهده‌اش است احرامش با کراهت جایز است^{۱۹} پس زن حائض یا مستحاضه هم می‌تواند در همان حال مُحْرِم شود. البته زن حائض هم می-

۱۸. محمدحسن مهاجر مکی، غنیة الناسک: ۱۱۶، ط، إدارة القرآن کراچی.

۱۹. غنیة الناسک، فصل فی واجبات الإحرام و سننه و نحو ذلک، تتمه، ۶۷.

تواند به قصد نظافت غسل نماید.

[۴۶] زن حائض و غیر حائض، می‌توانند خارج مسجد شجره محرم شود (نزد احناف).^{۲۰}

[۴۷] اگر زن، در میقات حائض باشد و می‌داند که تا پایان وقت عمره تمتع پاک نمی‌شود، باید به نیت حج افراد^{۲۱} مُحَرَّم شود.

سازمان پژوهش‌های اسلامی
مرکز تخصصی احکام و فقه اسلامی

۲۰. ارشاد الساری، فصل فی الإحرام فی حق الأماکن، ۶۵.

۲۱. یعنی باهمان احرام به عرفات می‌رود و وقفیه عرفات و مشعرو اعمال منیر انجام می‌دهد و پس از پاک شدن، طواف و نماز و سعی و طواف نساء و نماز آن را بجای می‌آورد، سپس برای انجام عمره مفرده به خارج حرم؛ مثلاً تنعیم می‌رود و در آنجا محرم می‌شود و اعمال عمره مفرده را بجای می‌آورد. فرق بین حج تمتع و افراد این است که اعمال عمره در حج تمتع قبل از اعمال حج است و در حج افراد بعد از آن. به علاوه، در حج تمتع، ذبح گوسفندی به عنوان دم شکر واجب است و در حج افراد مستحب است.

احرام از مُحاذی میقات

[۴۸] هرگاه انسان از راهی به مکه برود که از هیچ کدام از میقات‌ها عبور نکند باید از مُحاذی میقات مُحرم شود.

[۴۹] مُحاذی میقات برای کسی که به مکه می‌رود جایی است که میقات به خطّ مستقیم در طرف راست یا چپ او باشد، به طوری که اگر از آنجا بگذرد، میقات متمایل به پشت سر او شود.

احرام قبل از میقات

[۵۰] احرام بستن قبل از میقات اشکالی ندارد.

تأخیر احرام از میقات

[۵۱] تأخیر احرام از میقات، بدون عذر جایز نیست.

[۵۲] اگر بدون احرام از میقات بگذرد، پس اگر:

* میقات دیگری بعد از آن میقات وجود ندارد، واجب است برگردد و از همان میقات محرم شود.

* میقات دیگری بعد از آن وجود دارد؛ مثلاً از مسجد شجره گذشته است ولی میقات جُحفه در پیش است، می‌تواند از جُحفه محرم شود.

[۵۳] کسانی که با هواپیما به قصد ورود به مکه برای انجام مناسک به جده می‌روند، از فرودگاه شهر خود محرم شوند.

وظیفه زن مستحاضه

[۵۴] زن مستحاضه می‌تواند داخل مسجد شجره محرم شود و رفتن او به مسجد اشکال ندارد.

کیفیت احرام

[۵۵] مسائل احرام را به چهار دسته تقسیم می‌کنیم:

۱ - واجبات ۲ - مستحبات ۳ - مکروهات ۴ - محرمات

واجبات احرام

[۵۶] برای بانوان در احرام فقط نیت و لبیک گفتن واجب است.

نیت احرام

[۵۷] انسان، هنگام احرام باید به قصد انجام عمره تمتع، اعمال را شروع کند و به همین نیت، لبیک بگوید.

[۵۸] لازم نیست، نیت را به زبان آورد، بلکه همین مقدار که بنا دارد اعمال عمره تمتع را آغاز کند و با همین قصد لبیک بگوید کافی است.

[۵۹] عمره وحج و اعمال آنها - حتی احرام - از عبادات است و باید با نیت خالص برای خداوند و بدون هرگونه ریا و خودنمایی انجام شود، و در این جهت، عبادات با سایر کارها فرق دارد.

[۶۰] لازم نیست، هنگام نیت احرام، قصد ترک محرمات را نیز داشته باشد.

[۶۱] اگر به واسطه ندانستن مسئله یا به جهتی دیگر به جای نیت عمره تمتع، حج تمتع را قصد کند ولی در نظرش این باشد که همین کاری که همه به جا می آورند او هم بجا آورد، ولی گمان کرده که نامش حج است، احرامش صحیح است.^{۲۲}

مقدمات احرام

تَلْبِيَه

گفتن تلبیه در مذهب شافعی و حنفی سنت است و نزد احناف، یکبار گفتن به هنگام بستن احرام واجب است. (بانوان لبیک را زمزمه کنند و با صدایی که مردان نامحرم بشنوند، لبیک نگویند).

[۶۲] تلبیه؛ یعنی گفتن لبیک، و مقدار لازم آن، این جملات است:

«لَبَّيْكَ، اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ»

«اِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكُ، لَا شَرِيكَ لَكَ».

[۶۳] مقدار لبیک باید به عربی صحیح گفته شود.

[۶۴] اگر صحیح گفتن لبیک را نداند، سعی کند تا یاد بگیرد، یا هنگام احرام شخص دیگری، کلمه به کلمه بگوید و او نیز به دنبال او به طور صحیح بگوید.

۲۲. غنیة الناسک، مطلب فی ابهام النیة و اطلاقها، ۷۹، ۸۰.

لباس احرام

[۶۵] بانوان می‌توانند در همان لباسی که بر تن دارند در صورتی که دارای شرایط باشد - محرم شوند و بیرون‌آوردن لباس‌های دوخته و پوشیدن دوتکه پارچه‌ای که مردانِ مُحرم می‌پوشند، جایز نیست.

[۶۶] بهتر است که لباسِ احرامِ بانوان، از حریر خالص نباشد، بلکه احتیاط آن است که تا آخر احرام، حریرنپوشند.

[۶۷] اگر در حال احرام، بدن یا لباس محرم، نجس شود، بدن را تطهیر و لباس را تطهیر یا تعویض کند.

[۶۸] اگر بدن یا لباس را تطهیر نکند، کفاره ندارد و احرام او هم باطل نمی‌شود.

مستحبات احرام

قبل از احرام

[۶۹] پیش از محرم شدن، این کارها مستحب است:

- ۱ - پیش از احرام، بدن خود را پاکیزه و موهای زائد را برطرف کند.
- ۲ - ناخن خود را بگیرد.
- ۳ - پیش از احرام در میقات غسل کند و این غسل از زن حائض، نفساء و مُستحاضه نیز صحیح است، و اگر خوفآن دارد که در میقات نتواند غسل کند، قبل از میقات می‌تواند غسل کند.

هنگام احرام^{۲۳}

- ۱ - برای احرام مستحب است دو رکعت نماز نافله بخواند که در رکعت اول این نماز، پس از حمد، سوره قل یا ایها الکافرون و در رکعت دوم سوره توحید (قل هو الله احد) بخواند.

- ۲ - پس از نماز، حمد و ثنای الهی را بجا آورد و صلوات بفرستد.

۲۳. غنیة الناسک، فصل فی کیفیتة الإحرام وصفة التلبیة وشرطها سائر أحكامها، ۷۳، ۷۴.

- ۳ - مستحب است تلبیه را در حال احرام تکرار کند.
- [۷۰] تکرار لبیک، در این موارد بیشتر سفارش شده است:
- * وقت برخاستن از خواب،
 - * بعد از هر نماز واجب یا مستحب،
 - * هنگام بالا رفتن از بلندی (تل) یا سرازیر شدن از آن،
 - * وقت سوارشدن یا پیاده شدن،
 - * آخر شب،
 - * هنگام سحر.
- [۷۱] تکرار تلبیه بر زن حائض و نفساء نیز مستحب است.

مکروهات احرام

- [۷۲] برای احرام و بر شخص مُحرم این کارها مکروه است:
- ۱- احرام در لباس سیاه، و بهتر آن است که لباس احرام سفید باشد.
 - ۲- احرام، در لباس چرکین.
 - ۳- حمام رفتن در حال احرام، و بهتر آن است که با کیسه و مانند آن بدن خود را نساید.

محرمات احرام

- [۷۳] بانوان، پس از نیت و گفتن لبیک، محرم هستند و در مدت احرام باید از کارهایی که بر آنها حرام استپرهیز کنند. (در اینجا به مجموع محرمات احرام برای بانوان، که بیشتر مورد ابتلا است می‌پردازیم):
- [۷۴] آنچه بر بانوان در حال احرام حرام است، عبارت‌اند از:
- ۱- استعمال عطریات،
 - ۲- زدودن مو از بدن،
 - ۳- سرمه کشیدن (در صورتی که معطر باشد)،
 - ۴- ناخن گرفتن،
 - ۵- پوشاندن صورت،

۶- فسوق (دروغ، فحش، فخر فروشی)،

۷- جدال لفظی و شفاهی،^{۲۴}

۸- کشتن جانورانی که در بدن ساکن می‌شوند؛ مانند شپش و کنه،

۹- شکار حیوان صحرائی،

۱۰- آمیزش^{۲۵}، یا هرگونه استفاده شهوانی دیگر؛ مانند لمس، بوسه و نگاه

از روی شهوت،

۱۱- استمنا^{۲۶}،

۱۲- عقد کردن، از نظر شوافع ممنوع (عقد منعقد نمی‌شود) و نزد احناف جایز است.

[۷۵] برخی از این محرمات در حالت عادی (غیر احرام) جایز و برخی حرام است و بدیهی است که انجام دستهدوم در حال احرام گناهِش بیشتر از حالت عادی است.

محرمات کفاره دار

۱. استعمال بوی خوش (عطریات) و کفاره استفاده از آن، یک گوسفند دارد.

۲. تراشیدن سر (یک گوسفند).

۳. گرفتن تمام ناخن‌های دست‌ها (یک گوسفند).

۴. گرفتن تمام ناخن‌های پاها (یک گوسفند).

۵. گرفتن کمتر از پنج ناخن (برای هر کدام یک مدّطعام یا نصف صاع گندم یا قیمت آن صدقه بدهد).

۶. روغن مالیدن به بدن، اگر بوی خوش نداشته باشد (مگر اینکه برای علاج باشد).

۲۴. حسین بن محمد سعید عبدالغنی المکی، ارشاد الساری، ۸۲.

۲۵. آمیزش به اتفاق مذاهب در حال احرام حرام است و در برخی شرایط موجب بطلان حج و کفاره می‌شود.

۲۶. استمنا، کاری است که سبب بیرون آمدن منی از انسان می‌شود.

۷. کندن درخت بزرگ یا کوچک حرم یا قسمتی از آن (قیمت آن).
۸. زدودن موی زیر هر دو بغل (یک گوسفند).
۹. زدودن موی زیر یک بغل (یک گوسفند).
۱۰. زدودن موی سر (یک گوسفند).
۱۱. جماع (آمیزش در حال احرام و قبل از وقوف به عرفه یک گوسفند کفاره دارد و حج هم باطل می‌شود و آمیزش بعد از وقوف یک شتر کفاره دارد، ولی حج باطل نمی‌شود).^{۲۷}
۱۲. استمناء (کفاره آن یک شتر، البته با تفصیلی که در کتب فقهی آمده است).

دو مسئله

۱- جماع قبل از وقوف عرفه حج را فاسد می‌کند. برای جماع بعد از وقوف عرفه و قبل از تقصیر (حلق) یکشتر قربانی کند و برای بعد از تقصیر (حلق) و قبل از طواف زیارت، یک گوسفند قربانی کند و اگر از روی فراموشی هم، برخی از محرمات احرام را انجام دهد، کفاره بر او واجب است.

فتوای شوافع: آمیزش قبل از وقوف به عرفه یا بعد از آن و قبل از تحلل اول، حج را فاسد می‌کند و اگر بین دو تحلل باشد، فاسد نمی‌کند. آمیزش قبل از تمام شدن عمره، آن را فاسد می‌کند.

۲- کفارات محرمات احرام، باید به فقراء و مساکین حرم داده شود و کفاره دهندۀ نباید از گوشت حیوانی که به‌عنوان کفاره ذبح کرده بخورد.

محرمات بدون کفاره

۱ - فسوق،

۲ - قسم خوردن (راست یا دروغ).

^{۲۷} کفاره جماع (آمیزش) و استفاده شهوانی از جنس مخالف و استمناء و عقد کردن زن، در بسیاری موارد، یک شتر است که تفصیل آن در کتب مفصل فقهی آمده است.

احکام محرمات احرام

استعمال عطریات

[۷۶] استفاده از انواع عطرها؛ مانند مشک عنبر در حال احرام جایز نیست.

[۷۷] در موقع احرام پوشیدن لباسی که بوی عطر می‌دهد، هرچند قبلاً به آن عطر زده باشند، از نظر شوافع اشکال ندارد و در نزد احناف در صورتی که بوی خوش نمانده باشد ایرادی ندارد.

[۷۸] بوپیدن گل‌ها و سبزی‌های خوشبو، نیز حرام است.

[۷۹] خوردن غذایی که در آن چیزی است که بوی خوش می‌دهد، مثل زعفران جایز نیست.

[۸۰] بنا بر احتیاط، مُحرم باید از دارچین، زنجبیل، هل و مانند این‌ها نیز پرهیز کند.

[۸۱] خوردن و بوپیدن میوه‌های خوشبو؛ مانند سیب و به اشکال ندارد، هرچند احتیاط است که آن‌ها را نبیند.

[۸۲] خرید و فروش عطریات در حال احرام اشکال ندارد ولی نباید آن‌ها را برای امتحان ببوید یا استفاده کند.

[۸۳] استفاده از صابون و شامپوهای خوشبو در حال احرام جایز نیست.

نگاه در آینه

[۸۴] نگاه به آینه در حال احرام اشکالی ندارد گرچه برای زینت باشد.

استفاده از انگشتر و زیور

[۸۵] انگشتر به دست کردن و پوشیدن زیور برای زینت اشکال ندارد.

حنا بستن

[۸۶] بر مردان در حال احرام حنا بستن یک عضو کامل، کفاره دارد و یک گوسفند است و اگر حنا غلیظ باشد دو گوسفند است. ولی بر زنان یک دم

است.^{۲۸} این در حالی است که یک روز یا یک شب، کل سر یا یک چهارم را بپوشاند ولی اگر کمتر باشد صدقه لازم است^{۲۹}

[۸۷] اگر قبل از احرام حنا ببندد چنانچه در وقت احرام بوی آن از بین رفته، ایرادی ندارد.

روغن مالیدن به بدن

[۸۸] روغنی که بوی خوش دارد، اگر اثر آن تا وقت احرام باقی می ماند، قبل از احرام نیز نباید استعمال کند.

[۸۹] در حال احرام، خوردن روغن اگر بوی خوش نداشته باشد، اشکال ندارد.

زدودن مو از بدن

[۹۰] در حال احرام چیدن و زدودن مو از بدن حرام است و فرقی بین این موارد نیست:

- کم باشد یا زیاد.

- از بدن خودش یا از بدن دیگری.

- چیدن باشد یا تراشیدن یا کندن.

- از موی سر باشد یا جای دیگر بدن.

(زدودن مو اگر کمتر از یک چهارم عضو کامل باشد مانند: سرّه، زیر ناف و زیر بغل؛ صدقه دارد و اگر بیش از یک چهارم عضو کامل باشد یک گوسفند کفاره آن است.)

[۹۱] اگر هنگام وضو یا غسل، بدون قصد، مویی کنده شود اشکال ندارد، ولی صدقه بدهد و با احتیاط اعضای وضو را بمالد و چنانچه مالیدن اعضا با

۲۸. غنیة الناسک، مطلب فی الخضاب وتلیید الرأس بالطیب، ۲۵۰" ولو خضب رأسه، أو لحيته، أو كفه بحنا، فعليه دم إن كان ماطعا، وإن كان ثخينا فليد رأسه، فعليه دمان، على الرجل دم للتطيب، ودم للتغطية، وعلى المرأة دم واحد للتطيب فقط، هذا إن دام يوما أو ليلة على جميع رأسه بالخطمي وحصل التغطية".

۲۹. ارشاد الساری، ۲۱۶.

تندی باشد صدقه دارد.

[۹۲] زدودن مو در حال ناچاری اشکال ندارد و چیزی لازم نمی‌شود مثل موی چشم اگر اذیت می‌کند.^{۳۰}

ناخن گرفتن

[۹۳] یکی از محرمات احرام ناخن گرفتن است و در این مسئله فرقی میان موارد ذیل نیست:

- ناخن دست باشد یا پا.

- تمام ناخن را بچیند یا مقداری از آن را.

- بچیند یا کوتاه کند یا بکند.

- با قیچی بچیند یا چاقو یا وسیله‌ای دیگر.

ناخن گرفتن کمتر از پنج‌انگشت صدقه دارد و برخی گفته‌اند دو انگشت صدقه و بیشتر یک گوسفند.

[۹۴] چیدن ناخن در حال ناچاری اشکال ندارد؛ مثل آنکه مقداری از آن افتاده باشد و قسمت باقیمانده آن موجب آزار انسان باشد، چون قابلیت رشد را ندارد ولی اگر قابلیت رشد را دارد، در مذهب احناف صدقه لازم است.^{۳۱}

پوشاندن صورت

[۹۵] زن محرم نباید تمام یا قسمتی از صورت خود را با نقاب یا روبند و مانند این‌ها بپوشاند و صورت به مقداری که در وضو شسته می‌شود، باید باز باشد.

[۹۶] قسمتی از صورت، حکم تمام‌صورت را دارد و در حال احرام نباید آن را بپوشاند.

[۹۷] در این موارد پوشاندن صورت جایز است:

* گذاشتن صورت روی بالش، برای خوابیدن،

۳۰. غنیة الناسک، باب الجنایات، الفصل الرابع فی الحلق وإزالة الشعر، ۲۵۸.

۳۱. غنیة الناسک، باب الجنایات، الفصل الخامس فی قص الأظفار، ۲۶۰.

* گذاشتن دست‌ها روی صورت.

* پایین انداختن چادر یا جامه‌ای که بر سرافکننده تا مقابل چانه، برای رو گرفتن از نامحرم.

[۹۸] مستحب است که وقتی چادر یا جامه را از سر پایین می‌اندازد، با دست یا چیز دیگری از صورت خود دور نگه دارد که به صورت نجسبند.

[۹۹] بانوان، در حال احرام برای پوشیدن و بیرون آوردن مقنعه از سر، باید سعی کنند، صورتشان پوشیده نشود ولی اگر سهواً پوشیده شود اشکال ندارد (سهو و فراموشی در حالت احرام عذری محسوب نمی‌شود).

بیرون آوردن خون از بدن

[۱۰۰] خاراندن بدن و مسواک کردن دندان‌ها، اگر خمیردندان خوشبو بکار نبرد، مانع ندارد ولی خمیردندان خوشبو کراهیت دارد.

کشیدن دندان

[۱۰۱] کشیدن دندان در صورت ضرورت (چنانچه موجب ضعف و ناتوانی در انجام مناسک حج نشود) مانعی ندارد.

فُسوق

[۱۰۲] فسوق؛ یعنی دروغ گفتن، فحش دادن و فخرفروشی به دیگران.
[۱۰۳] آنچه در بین مردم متعارف است که مُحرم به دیگری دوستانه دستور می‌دهد، یا درخواست می‌کند؛ مثلاً می‌گوید: «یک لیوان آب به من بدهید»، که همراه با فخرفروشی به دیگران نیست، اشکال ندارد.

جِدال

[۱۰۴] جدال عبارت است از درگیری‌های کلامی با یکدیگر که ممکن است با قسم همراه باشد و باید از آن پرهیز شود.

کندن درخت و گیاه حرم

[۱۰۵] کندن و بریدن درختان و گیاهانی که در منطقه حَرَم روییده است، بر مُحرم و غیر مُحرم حرام است و این از محرمات مخصوص حَرَم است.

[۱۰۶] کندن درختان خارج از محدوده حرم نیز بر محرم حرام است.

[۱۰۷] در این موارد کندن و بریدن درخت و گیاه حرم جایز است:

* درخت یا گیاهی که خودش در منزلش کاشته است،

* درختان میوه،

* گیاهی به نام اِذْخِر^{۳۲}،

* گیاهی که بر اثر راه رفتن - به‌طور متعارف - کنده شود.

شکار حیوانات صحرائی

[۱۰۸] شکار حیوانات دریایی؛ مانند ماهی و خوردن گوشت آن‌ها در حال احرام اشکال ندارد.

[۱۰۹] ذبح و خوردن گوشت حیوانات اهلی؛ مانند مرغ خانگی و گوسفند، مانع ندارد.

[۱۱۰] واجب است که در حال احرام، زنبور را اگر قصد اذیت او را ندارد، نکشد.

[۱۱۱] صید ملخ و سایر پرندگان در حال احرام جایز نیست.

حرکت به سوی مکه

زائران، پس از آنکه در میقات مُحرم شدند، برای انجام بقیه اعمال عمره، روانه مکه می‌شوند. نزدیک شهر مکه، ابتدا به منطقه حرم می‌رسند.^{۳۳} برای

۳۲. اذخِر؛ کور گیاه، گزنه دشتی. گیاهی است با شاخه‌های باریک، برگ‌های ریزوسرخ‌رنگی‌ازردوتند بو، شکوفه‌های سفید که علف و خوراک حیوانات سواری است.

۳۳. یکی از حدود حرم، تنعیم است و اکنون شهر مکه از طرف تنعیم، توسعه بیشتری یافته و از حرم بیرون شده است.

وارد شدن به حرم و شهر مکه و مسجدالحرام در صورت ممکن غسل نماید.

مستحبات ورود به مسجدالحرام

[۱۱۲] برای وارد شدن به مسجدالحرام و داخل آن، این کارها مستحب است:

- ۱- برای رفتن به مسجدالحرام غسل کند.
- ۲- پابرنه و با آرامش و وقار وارد مسجد شود.
- ۳- بر در مسجد بگوید: بِسْمِ اللَّهِ وَ الصَّلَاةِ وَ السَّلَامِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ، رَبِّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ.^{۳۴}
- ۴- پس از ورود به مسجدالحرام، و هنگام رؤیت کعبه سه بار بگوید:
اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اَيْنَ دَعَا رَا بِخَوَانِدِ اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْكَ السَّلَامُ
فَحِينَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ اللَّهُمَّ زِدْ بَيْتَكَ هَذَا تَعْظِيمًا وَ تَشْرِيفًا وَ تَكْرِيمًا وَ مَهَابَةً وَ زِدْ
مِنْ حُجَّةِ أَوْاعْتَمِرْهُتَشْرِيفًا وَ تَكْرِيمًا وَ تَعْظِيمًا وَ بَرًّا.
- ۶- به حجرالأسود دست بزند (در صورت امکان و بدون زحمت) و بگوید: بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُ أَكْبَرُ.

طواف

[۱۱۳] کسی که برای انجام عمره تمتع محرم شده و وارد مکه می‌شود، باید به نیت طواف، هفت مرتبه به دور خانه کعبه، که در مسجدالحرام است، بگردد.

وقت طواف

[۱۱۴] طواف و سایر اعمال عمره تمتع باید در ماه‌های حج (شوال، ذی القعدة و ذی الحجه) انجام شود و هنگام ورود به مکه می‌تواند آن را بجا آورد.

۳۴. غنیة الناسک، ۹۷.

واجبات طواف

[۱۱۵] برای طواف، واجباتی را برشمرده‌اند که برخی از آن‌ها از شرایط طواف کننده و برخی جزو حقیقت و کیفیت طواف است و اما شرایط طواف کننده بدین شرح است:

* نیت (طواف را باید با قصد خالص برای خدا به‌جای آورد).

* طهارت از حدث و جنابت (با وضو باشد و غسلی بر عهده او نباشد).

* ستر عورت^{۳۵}

چیزهایی که جزو حقیقت و کیفیت طواف هستند و در واقع شرایط طواف استو عبارت‌اند از:

* شروع طواف از حجرالأسود و ختم آن به حجرالأسود.

* هنگام طواف، کعبه را در طرف چپ خود قرار دادن؛

* طواف با پای پیاده برای افراد سالم؛^{۳۶}

* وارد نشدن به حجر اسماعیل در حال طواف.

* هفت دور طواف کردن.

احکام واجبات طواف

نیت

[۱۱۶] طواف از عبادات است و باید برای اطاعت خداوند انجام شود و از هرگونه ریا و خودنمایی به دور باشد.

[۱۱۷] همان‌گونه که در نیت احرام گفته شد، به زبان آوردن نیت لازم نیست. بلکه، همین که بنا دارد برای اطاعت خداوند طواف عمره تمتع بجا آورد، کفایت می‌کند.

۲ - طواف مستحب؛ جدا از اعمال عمره و حج انجام می‌شود و عبارت

است از هفت دور گشتن به دور کعبه، **قربةً الى الله**، که یکی از کارهای

۳۵. ستر عورت، اگر عورت خود را نپوشاند دم لازم می‌شود، اگر به اندازه یک چهارم عضو

و بیشتر از آن برهنه باشد، مانع از طواف است. غنیة الناسک، ۱۱۲.

۳۶. همان.

مستحب در مکه است و هرچه انسان بیشتر بتواند طواف کند خوب است. تکرار طواف از تکرار عمره بهتر است.^{۳۷}

[۱۱۸] در اعمال عمره و حج، تنها طواف و نماز طواف است که نیاز به طهارت دارد ولی در سایر اعمال اگر انسان، با طهارت باشد بهتر است.

[۱۱۹] زدن حائض یا نفساء، بعد از پاک شدن از حیض یا نفاس باید برای انجام طواف و نماز، غسل کند.

[۱۲۰] کسی که برای انجام وضو یا غسل عذر دارد ولی امید دارد که عذرش برطرف شود (مثلاً مریض است ولی امید دارد خوب شود)، باید صبر کند تا وقتی که وقت تنگ یا از خوب شدن ناامید شود، آن وقت تیمم کند.

شک در طهارت

[۱۲۱] اگر در طهارت شک کند وظیفه‌اش به شرح زیر است:

- * شک کند وضو گرفته یا نه، باید وضو بگیرد.
- * شک کند غسل کرده یا نه، باید غسل کند.
- * اگر با وضو بود و شک کند وضویش باطل شده یا نه، لازم نیست وضو بگیرد.
- * اگر قبلاً پاک بوده ولی شک دارد حدث اکبر حاصل شده یا نه؛ مثلاً نمی‌داند حائض شده یا نه، لازم نیست غسل کند.
- * اگر پس از طواف شک کند، طواف را با طهارت انجام داده یا نه؟ طواف انجام شده صحیح است.
- * اگر در بین طواف، شک کند حدثی از او سر زده یا نه؟ مثلاً شک کند وضویش باطل شده یا نه؟ یا شک کند حائض شده یا نه؟ به شک خود اعتنا نکند و بنا بر طهارت بگذارد.

وظیفه حائض نسبت به طواف

[۱۲۲] یکی از خون‌هایی که زن می‌بیند، خون قاعدگی (حیض) است و در

مدتی که خون می‌بیند، او را «حائض» می‌گویند.

[۱۲۳] نشانه‌های خون حیض بدین شرح است:

* قبل از بلوغ دیده نمی‌شود و اگر دختری قبل از بلوغ خونی ببیند حکم حیض ندارد.^{۳۸}

* بانوان عموماً پس از ۵۰ یا ۵۵ سالگی، خون حیض نمی‌بینند و چنانچه پس‌از آن سنین خونی ببینند، حکم حیض ندارد.

* دوره قاعدگی کمتر از سه روز نیست (نزد احناف)، پس اگر جریان خون قبل از سه روز قطع شود حکم حیض ندارد. البته نزد شوافع حداقل مدت حیض یک شب و روز است.

* دوره قاعدگی (نزد احناف) بیش از ده روز طول نمی‌کشد و چنانچه خونریزی بیش از ده روز طول بکشد، پس از ده روز حکم حیض ندارد. حیض نزد شافعی‌ها تا حداکثر ۱۵ روز طول می‌کشد.

* خونریزی در سه روز اول به‌طور مستمر است - هر چند در داخل، خون باشد و بیرون نیاید - پس اگر مثلاً دو روز خون ببیند سپس به‌طور کامل قطع شود و یک روز دیگر دوباره خون ببیند، از آغاز حیض نبوده است. البته اگر در همین روزها در ماه‌های دیگر حیض می‌شده، نزد حنفی‌ها حیض است.

* فاصله دو حیض حداقل ۱۵ روز است، پس اگر بعد از تمام شدن دوره قاعدگی قبل از آن که ده روز فاصله شود خون ببیند، خون دوم حکم حیض ندارد.^{۳۹}

* خون حیض معمولاً غلیظ و گرم و پررنگ است و با فشار و کمی سوزش می‌آید (طبق نظر شوافع) و احناف هر خونی که غیر از سفیدی باشد، حیض می‌دانند.

۳۸. ممکن است دختری بالغ باشد ولی خونریزی قاعدگی نداشته باشد چون وراثت و تغذیه و آب‌وهوا نیز در این مسئله تأثیر دارد.

۳۹. مگر آنکه ابتدا سه روز یا بیشتر خون ببیند و پاک شود و دوباره چند روزی خون ببیند و مجموع خونریزی اول و دوم و پاک‌ی در وسط بیش از ده روز نباشد.

احکام دوران قاعدگی

[۱۲۴] در مدت قاعدگی، این کارها بر بانوان حرام است:

* نماز و طواف کعبه.

* کارهایی که بر جنب حرام است؛ مانند توقف در مسجد.

* آمیزش با همسر، برای زن و مرد، هر دو حرام است.

[۱۲۵] نمازهایی که بانوان در حال حیض نخوانده‌اند قضا ندارد ولی قضای

روزه‌های واجب را باید پس از ماه مبارک رمضان بجا آورند.

وظیفه زن پس از قطع خونریزی

[۱۲۶] بانوان پس از پایان دوره قاعدگی و قطع خونریزی، باید غسل حیض

بجا آورند و نماز و سایر عبادت‌های خود را انجام دهند.

[۱۲۷] با غسل حیض به تنهایی می‌توان نماز خواند.

[۱۲۸] اگر زنی پس از احرام عمره تمتع و قبل از طواف حائض شود مسئله

دو صورت دارد:

۱- می‌داند قبل از وقوف به عرفات (قبل از ظهر روز نهم ذی‌حجه) از

خون پاک می‌شود به مقداری که می‌تواند غسل کند و اعمال عمره

را هم انجام دهد، باید صبر کند تا از خون پاک شود. ولی اگر تا آن

زمان پاک نشد، باید به حج افراد عدول کند و به عرفات برود و بعد

از اعمال حج، عمره مفرده بجا آورد.

۲ - می‌داند تا آخر وقت پاک نمی‌شود، یا ترس آن دارد که پاک

نشود باید به حج افراد عدول کند [یعنی نیت خود را از عمره تمتع

به حج افراد برگرداند] و پس از بجا آوردن حج، عمره مفرده انجام

دهد.

[۱۲۹] اگر در بین طواف عمره تمتع حائض شود، باید فوراً از مسجد خارج

شود و در این فرض، مسئله دو صورت دارد:

اگر بعد از انجام ۴ شوط بوده و طبعاً وقوف به عرفه او بعد از ۴ شوط بوده،

عمره او صحیح است و الا باید ادامه مناسک را با نیت حج افراد انجام دهد.

جلوگیری از عادت ماهانه

[۱۳۰] خوردن قرص برای جلوگیری از عادت ماهانه یا عقب انداختن آن در ایام حج، چنانچه برای بدن ضرر نداشته باشد اشکال ندارد.

[۱۳۱] خانمی که برای جلوگیری از عادت ماهانه قرص می‌خورد، و گاهی در ایام عادت لکه‌های زردرنگ می‌بیند که نمی‌داند خوناست یا نه؟ حکم خون ندارد، و می‌تواند طواف انجام دهد. و چنانچه بداند این لکه خون است و حداقل سه روز به‌طور مستمر نزد احناف و یک شبانه‌روز نزد شوافع ادامه داشته باشد، طواف جایز نیست.

[۱۳۲] خانمی که به جهت خوردن قرص نظم عادت ماهانه‌اش به هم می‌خورد، به طوری که گاهی در مدت طولانی خون و لکه می‌بیند، اگر طوری است که خون حداقل سه روز نزد احناف یا یک روز نزد شوافع آمد حکم حیض دارد ولی اگر کمتر از سه روز ادامه دارد، (نزد احناف) و کمتر از یک روز (نزد شوافع) باید به وظایف مستحاضه عمل کند.

وظیفه مُستحاضه نسبت به طواف

[۱۳۳] یکی دیگر از خون‌هایی که گاهی اوقات، زن‌ها از خود می‌بینند، «استحاضه» است، و به خانمی که خونریزی استحاضه دارد «مُستحاضه» می‌گویند.

[۱۳۴] اگر خون استحاضه به مدت یک‌وقت نماز ادامه داشته باشد می‌تواند وضو بگیرد و طواف کند و اگر کمتر باشد صبر کند تا خون قطع شود وضو بگیرد و طواف کند. برای استحاضه، غسل لازم نیست.

[۱۳۵] خون استحاضه، معمولاً زردرنگ و سرد است و بدون فشار بیرون می‌آید و غلیظ نیست ولی ممکن است گاهی پُررنگ و گرم و غلیظ باشد و با فشار بیرون آید.

[۱۳۶] خونریزی استحاضه از نظر مدت، حدّ ندارد و ممکن است یک‌لحظه باشد و امکان دارد از ده روز هم بگذرد، و بانوان در سن یائسگی هم ممکن است، خونریزی استحاضه داشته باشند.

طهارت بدن و لباس

[۱۳۷] پاک بودن بدن و لباس طواف کننده سنت است.

[۱۳۸] هرچند در نماز، آلودگی بدن یا لباس به خون، که مقدار آن از «درهم»^{۴۰} کمتر باشد، بی‌اشکال است ولی بدن و لباس طواف کننده، همین مقدار هم آلوده نباشد بهتر است.

[۱۳۹] اگر جایی از بدن زخم باشد چنانچه تطهیر آن مشقت داشته باشد، تطهیر آن لازم نیست، ولی تا اندازه‌ای که می‌شود، تطهیر نماید و لباس را عوض کند.

[۱۴۰] اگر بتواند طواف را به تأخیر بیندازد تا بدون مشقت، بدن را تطهیر کند، به تأخیر بیندازد. به شرط آنکه وقت تنگ نشود.

[۱۴۱] اگر شک داشته باشد که لباسش یا بدنش نجس است، می‌تواند با آن حال طواف کند و صحیح است.

[۱۴۲] اگر بعد از طواف متوجه شود که لباسش نجس بوده، طواف صحیح است گناهی هم ندارد.

[۱۴۳] اگر در بین طواف، بدن یا لباسش نجس شود؛ مثلاً بر اثر ازدحام جمعیت پایش زخم شود، طواف را رها کند، بدن یا لباس نجس شده را تطهیر نماید و طواف را از همان جا تکمیل کند و صحیح است.

[۱۴۴] اگر در بین طواف نجاستی به بدن یا لباس خود ببیند و احتمال بدهد که در این حال نجس شده (یعنی از ابتدای طواف نجس نبوده) حکم مسئله قبل را دارد.

[۱۴۵] اگر فراموش کند، بدن یا لباسش نجس است و با همان حال طواف کند و در بین طواف یا پس از اتمام آن یادش بیاید، طواف او صحیح است و گناهی هم ندارد.

۴۰. یک درهم، تقریباً به اندازه یک سکه دوریالی است: به عبارت دیگر: اگر کف دست خود را گود کنیم و آب در آن بریزیم تا سرریز شود، مساحتی از کف دست را که آب فرا گرفته است، مساحت و اندازه یک درهم است.

لباس طواف کننده

[۱۴۶] واجب است بانوان در طواف، تمام بدن را بپوشانند، (به جز صورت به مقداری که در وضو شسته می شود و دست ها تا مچ)، ولی می توانند پاها را مانند نماز نپوشانند و اگر بدون جوراب طواف کند صحیح است.

شروع و ختم طواف به حجرالأسود

[۱۴۷] طواف را باید از مقابل گوشه ای از کعبه که **حجرالأسود**^{۴۱} در آن است آغاز کند و در همان جا به پایان ببرد.^{۴۲}

[۱۴۸] طواف کننده می تواند، قبل از رسیدن به مقابل **حجرالأسود** نیت کند که ابتدای طوافش از مقابل **حجرالأسود** باشد.

[۱۴۹] در طواف، باید همان طوری که همه مسلمانان طواف می کنند، از مقابل **حجرالأسود**، بدون دقت های اهل وسوسه طواف را شروع کند و در هر دور لازم نیست مقابل **حجرالأسود** توقف کند و بهتر است با دست اشاره کند و "بسم الله الله اکبر" بگوید.

[۱۵۰] گاهی دیده می شود که اشخاص ناآگاه در هر دور از طواف، مقابل **حجرالأسود** می ایستند و عقب و جلو می روند تا مطمئن شوند، مقابل **حجرالأسود** رسیده اند، این کار اشکال دارد.

در طرف چپ بودن کعبه

[۱۵۱] طواف کننده باید طوری به دور کعبه بگردد که خانه کعبه در حال طواف در طرف چپ او باشد؛ یعنی همان گونه که همه مسلمانان طواف می کنند، بنابراین اگر در حال طواف رو به کعبه باشد، یا عقب عقب برود، صحیح نیست.

[۱۵۲] در مقابل گوشه های کعبه، هنگام دور زدن، در طرفی که **حجر** اسماعیل قرار دارد، اگر در حالی که به طور متعارف دور می زند، شانه چپ از

۴۱. حجرالأسود سنگی است بیضی شکلو سیاه رنگ که در گوشه شرقی دیوار کعبه، با ارتفاع ۱/۵ متر از سطح مسجد نصب شده است.

۴۲. روبروی حجرالأسود به چراغ سبزرنگ توجه کنند.

طرف کعبه منحرف شود، اشکال ندارد.

[۱۵۳] اگر به سبب زیادی جمعیت و مزاحمت طواف کنندگان مقداری از دور زدن، خلاف متعارف شد؛ مثلاً رو به کعبه حرکت کرد، یا پشتش به طرف کعبه واقع شد، یا عقب عقب طواف کرد، باید آن مقدار را جبران کند و از سر بگیرد.

وارد نشدن در حجر اسماعیل (علیه السلام)

[۱۵۴] حجر اسماعیل، فضایی است بین کعبه و دیواری نیم‌دایره، که از زاویه شمالی تا زاویه غربی کعبه امتداد دارد، و طواف کننده باید به دور آن نیز بگردد؛ یعنی در حال طواف، داخل حجر نرود.

[۱۵۵] اگر طواف کننده، دور حجر اسماعیل نگردد و از داخل آن طواف کند، طوافش باطل است و باید دوباره طواف کند.

[۱۵۶] اگر در بعضی از دورهای طواف، داخل حجر طواف کرد، واجب آن است که آن دور را از حجر الأسود از سر بگیرد.

مراعات فاصله در طواف

[۱۵۷] طواف در محدوده مسجد به شرطی که دیوارهای مسجد بین طواف کننده و کعبه حائل نباشد جایز است، ولی در صورت امکان هر چه بتواند نزدیک‌تر به کعبه طواف کند، بهتر است.

بیرون بودن از کعبه

[۱۵۸] امروزه در حال طواف امکان وارد شدن به کعبه برای مردم وجود ندارد ولی در کنار دیوار کعبه یک پیش‌آمدگی^{۴۳} وجود دارد، که فضای بالای آن نزد شوافع و مالکیه جزو کعبه حساب می‌شود، یعنی مساحت کعبه از لبه آن پیش‌آمدگی است، نه از دیوار، لذا اگر کسی در حال طواف روی آن راه برود، باطل است. اما در نزد احناف، این قسمت جزء کعبه نیست و طواف را هم باطل نمی‌کند. البته احتیاط را رعایت کند و روی آن

۴۳. این پیش‌آمدگیرا «شاذروان» می‌گویند.

راه نرود چون کراهت دارد.^{۴۴}

[۱۵۹] دست گذاشتن به دیوار کعبه، در حال طواف، جایز است و به طواف ضرر نمی‌رساند، گرچه مستحب است در طرفی که پیش‌آمدگی وجود دارد دست به دیوار کعبه نگذارد.

هفت دور طواف کردن

[۱۶۰] طواف خانه خدا باید هفت دور باشد، نه کمتر و نه بیشتر.

[۱۶۱] اگر کسی طواف را از روی عمد و با توجه، کمتر یا بیشتر از هفت دور بجا آورد باطل است.

[۱۶۲] اگر کسی، طواف را از روی جهل یا اشتباه و غفلت، بیشتر از هفت دور بجا آورد، طواف را ادامه دهد تا دو طواف انجام گیرد.

قطع طواف

[۱۶۳] رها کردن طواف واجب به طوری که موالات شوطها به هم بخورد، بدون عذر مکروه است.

[۱۶۴] رها کردن طواف مستحبی جایز نیست و لازم است عملی را که شروع کرد، تمام نماید.

[۱۶۵] اگر طواف واجب را بدون عذر قطع کند در تمام صورتها برگردد و طواف را تمام کند.

[۱۶۶] برای رسیدن به نماز جماعت یا رسیدن به وقت فضیلت نماز واجب، مستحب است طواف را قطع کند و از هر جا قطع کرد، از همان جا بعد از انجام نماز جماعت اتمام کند و صحیح است.

نشستن و استراحت کردن در حال طواف

[۱۶۷] نشستن و استراحت کردن در بین طواف (به شرط اینکه از همان جا که طواف را رها کرده و نشسته یا استراحت کرده ادامه دهد و تمام کند)، جایز است و اگر بدون عذر باشد مکروه است.

۴۴. این پیش‌آمدگی را شاذروان می‌گویند. غنیۃ الناسک، فصل فی واجبات الطواف، تنبیه

شکایات طواف

زائران محترم سعی کنند، در حال طواف از هر کاری که سبب حواس پرتی و شک و وسوسه است بپرهیزند و تعداد دورهای طواف را نگه دارند. [۱۶۸] اگر در طواف شک کند چند دور طواف انجام داده است، حداقل را ملاک قرار دهد.

ترک طواف

[۱۶۹] اگر کسی عمدتاً سهواً طواف را انجام ندهد تا وقت بگذرد عمره او باطل است، چه حکم را بداند یا نداند باید عمره را قضا کند. [۱۷۰] اگر در بین سعی صفا و مروه یادش بیاید که طواف را بجا نیاورده، باید سعی را رها کند و طواف را بجا آورد و پس از آن سعی را دوباره انجام دهد. [۱۷۱] اگر پس از انجام سعی، متوجه شود، طواف را بجا نیاورده است، واجب است پس از طواف و نماز طواف، سعی را دوباره انجام دهد.

احکام طواف

[۱۷۲] نگاه کردن به راست و چپ در حال طواف، حتی برگرداندن صورت به عقب اشکال ندارد، ولی باید کعبه در سمت چپ او باشد. [۱۷۳] اگر در طواف خانه خدا؛ مثلاً در چند قدم از طواف اشکالی پیش آمد، مثل اینکه بر اثر ازدحام جمعیت، بی اختیار جلو برود، همان مقدار را باید از سر بگیرد. [۱۷۴] انسان در طواف می‌تواند، آهسته یا تند و یا سواره برود پیاده طواف کند، ولی بهتر است نه تند، نه کند برود و پیاده طواف کند. اگر بدون عذر سواره طواف کند، نزد حنفی‌ها اعاده کند و اگر نتواند اعاده کند، دم بدهد. نزد شافعی‌ها پیاده طواف کردن سنت است.

طواف مستحب

[۱۷۵] یکی از اعمال مستحب در مکه معظمه، طواف کعبه است.

[۱۷۶] طواف مستحب با طواف واجب فرقی ندارد. طواف نفلی بدون وضو دم ندارد ولی طواف ادا نمی‌گردد.

[۱۷۷] نماز طواف مستحب، را مانند نماز طواف واجب هر جای مسجدالحرام بخواند کافی است، به خصوص در مواقع ازدحام مناسب است مراعات کسانی را که طواف واجب دارند نموده و پشت مقام ابراهیم، نماز طواف را نخوانند.

[۱۷۸] اگر در تعداد دورهای طواف مستحب شک کند، بنا بر کمتر بگذارد و طواف صحیح است.

[۱۷۹] طواف مستحب را نیز مانند طواف واجب، باید در محدوده مسجد بجا آورد.

[۱۸۰] در موارد زیر نباید طواف مستحبی بجای آورند:

- * پس از احرام عمره، پیش از انجام دادن طواف عمره و بقیه اعمال.
- * پس از احرام حج، پیش از رفتن به عرفات. (وقوف به عرفات).
- * پس از اعمال منی، پیش از طواف زیارت.

مستحبات طواف

[۱۸۱] مستحب است در حال طواف، آهسته مشغول دعا و ذکر خدا و تلاوت قرآن باشد. البته ذکر از تلاوت قرآن نزد احناف افضل است.^{۴۵}

و چون میان رکن یمانی و حجرالأسود برسد بگوید:

«رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»^{۴۶}

و چشم خود را حفاظت نماید.

مکروهات طواف

[۱۸۲] در حال طواف، سخن گفتن - غیر از ذکر و دعا و تلاوت قرآن - مکروه است.

۴۵. غنیة الناسک، فصل فی مستحبات الطواف، ۱۲۲، ۱۲۱.

۴۶. قرآن مجید، سوره بقره / ۲۱۰.

[۱۸۳] خواندن شعری که از حمد و ثنا خالی باشد و خندیدن در حال طواف، مکروه است.

نماز طواف

[۱۸۴] پس از هر طواف، واجب است دو رکعت نماز به نیت نماز طواف بخواند (نزد احناف) و نزد شوافع سنت است.

کیفیت نماز طواف

[۱۸۵] احکام این نماز، مانند نمازهای یومیّه است ولی اذان و اقامه ندارد. و پس از حمد هر سوره‌ای که بخواهد می‌تواند بخواند. اما مستحب است در رکعت اوّل، پس از حمد، سوره «قلیا ایها الکافرون» و در رکعت دوّم، پس از حمد، سوره «قل هو الله احد» را بخواند.

زمان نماز طواف

[۱۸۶] باید پس از طواف، نماز طواف را زود بجا آورد، به طوری که مردم نگویند، بین آنها فاصله افتاده است مگر در اوقات مکروهه؛^{۴۷} (نزد احناف؛ اما نزد شوافع، اوقات مکروهه در مسجد الحرام وجود ندارد).

مکان نماز طواف

[۱۸۷] نماز طواف واجب را باید پشت مقام ابراهیم^{۴۸} بجا آورد، به طوری که مقام ابراهیم بین او و خانه کعبه واقع شود و بهتر است هر چه می‌تواند

۴۷. اوقات مکروهه: بعد از طلوع فجر قبل از نماز صبح و بعد از نماز صبح تا طلوع آفتاب، بعد از نماز عصر تا غروب آفتاب. اوقات عدم جواز: لحظه طلوع آفتاب تا برآمدن آن (ده دقیقه بعد از طلوع)، لحظه زوال خورشید در لحظه ظهر (نیمروز)، لحظه تغییر آفتاب تا غروب. غنیة الناسک، ۱۱۷.

۴۸. مقام ابراهیم؛ سنگی است که حضرت ابراهیم (علیه السلام) هنگام بنای کعبه بر آن می‌ایستاد و اثر پای آنحضرت به معجزه الهی - بر آن مانده است و اکنون در مسجد الحرام در فاصله ۱۳ متری کعبه در محفظه‌ای بلورین بایکضریح کوچک نگهداری می‌شود.

نزدیک تر بایستد (نه به طوری که مزاحم دیگران باشد) و اگر به واسطه زیادی جمعیت نتواند پشت مقام بخواند، در یکی از دو طرف آن، نزدیک مقام بجا آورد.

[۱۸۸] نماز طواف مستحب را هر جای مسجد الحرام بجا آورد کافی است و مناسب است که در مواقع ازدحام جمعیت، نماز طواف را پشت مقام ابراهیم بخوانند و مزاحم طواف کنندگان نباشند.

تصحیح نماز

[۱۸۹] بر تمام افراد بالغ و عاقل واجب است که نمازها را به طور صحیح یاد بگیرند تا تکلیف الهی را درست انجام دهند؛ بخصوص کسی که قصد عمره یا حج دارد، باید نماز خود را تصحیح کند تا این نماز نیز مانند سایر نمازها به طور صحیح خوانده شود.

ترک نماز طواف

[۱۹۰] اگر خواندن نماز طواف را فراموش کند، و در بین سعی یادش بیاید، سعی را رها نکند و دو رکعت نماز را بعد از سعی بخواند.

[۱۹۱] اگر نماز طواف را فراموش کند، و اعمال پس از آن را انجام دهد، باید نماز طواف را بخواند، ولی لازم نیست اعمال بعدی را دوباره انجام دهد.

شکایات

[۱۹۲] شکایات نماز طواف با بقیه نمازها تفاوت نمی کند.

وظیفه حائض نسبت به نماز طواف

[۱۹۳] اگر زن، بعد از طواف قبل از نماز آن یا در بین نماز حائض شود، باید فوراً از مسجد خارج شود و بعد از پاک شدن آن را بخواند.

وظیفه مستحاضه

[۱۹۴] وظیفه مستحاضه، همان گونه است که پیش تر برای طواف گفته شد.

مستحبات نماز طواف

[۱۹۵] در نماز طواف مستحب است بعد از حمد در رکعت اول سوره «قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ» و در رکعت دوم سوره «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» را بخواند، و پس از نماز، حمد و ثنای الهی را بجا آورده و صلوات بر محمد و آل محمد بفرستد و از خداوند عالم طلب قبول نماید و هر چه می‌تواند دعا کند.

مستحبات قبل از سعی

[۱۹۶] مستحب است پس از نماز طواف، و پیش از سعی، قدری از آب زمزم بیاشامد و بر سر و پشت و شکم خود بریزد و بگوید:

«اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا عِلْمًا نَافِعًا، وَرِزْقًا وَاسِعًا، وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسُقْمٍ».

سپس با آرامی دل و بدن، بالای صفا رفته و به خانه کعبه نگاه کند و به رکن حجرالأسود رو نماید و حمد و ثنای الهی را بجا آورد و نعمت‌های الهی را به خاطر بیاورد، و این ذکرها را بگوید:

«اللَّهُ أَكْبَرُ» — «الْحَمْدُ لِلَّهِ» — «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ».

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ أَنْجَزَ وَعَدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ».

پس صلوات بفرستد.

سعی بین صفا و مروه

[۱۹۷] پس از انجام نماز طواف، باید هفت مرتبه فاصله بین «صفا» تا «مروه» را که امروزه به صورت سالنی ساخته شده و کنار مسجدالحرام قرار دارد بپیماید و این عمل، «سعی» نامیده می‌شود.

[۱۹۸] سعی باید از صفا آغاز و به مروه ختم شود.

[۱۹۹] پیمودن فاصله صفا تا مروه یک مرتبه و برگشتن از مروه به صفا

مرتبه دوم به حساب می‌آید؛ بنابراین شَوُطِ^{۴۹} هفتم سعی بر مروه ختم می‌شود.

[۲۰۰] نشستن و استراحت کردن و رفع خستگی بر صفا و مروه و در بین آن‌ها جایز است و اگر در بین سعی باشد، باید از همان‌جا که سعی را قطع کرده، ادامه دهد.

[۲۰۱] سعی بین صفا و مروه لازم نیست با وضو و طهارت انجام شود، گرچه احتیاط است با توجه به اینکه سعی جزء مسجد است، ورود حائض جایز نیست ولی نزد احناف و حنابله، سعی جزو مسجد نیست.

[۲۰۲] سالن سعی چند طبقه است و در هر طبقه‌ای سعی کند جایز است.

[۲۰۳] در سعی، وقتی کعبه‌طرف مروه می‌رود واجب است رو به مروه و وقتی کعبه‌طرف صفا می‌رود، رو به صفا باشد، پس اگر عقب عقب برود، یا به پهلو به طرف صفا یا مروه برود، باطل است، ولی نگاه کردن به چپ و راست و گاهی به پشت سر مثلاً برای آنکه ببینند همراهان او می‌آیند یا نه اشکال ندارد.

[۲۰۴] تأخیر انداختن سعی و فاصله زیاد بین نماز طواف و سعی؛ مثلاً برای برطرف شدن خستگی یا تمام شدن طواف دوستان، اشکال ندارد ولی تأخیر انداختن سعی به‌روز بعد، بدون عذر جایز نیست.

[۲۰۵] اگر شخصی متوجه شود که سعی را از مروه شروع کرده، باید شوط اول را دوباره انجام دهد.

[۲۰۶] در قسمتی^{۵۰} از سعی که مردان هَرُوْلَهُ می‌کنند؛ یعنی کمی تندتر می‌روند، این عمل تنها بر مردان مستحب است و برای بانوان مستحب نیست.

۴۹. شوط: در لغت به معنای نهایت دیدن تا هدف و در اینجا به معنای یک‌بار دور زدن اطراف کعبه و یک‌بار فاصله صفا تا مروه، یا مروه تا صفاست.

۵۰. آن قسمت، امروزه با چراغ سبزرنگ معین شده است که در سابق حدّ فاصل بین بازار عطاران و مناره میانه بوده است.

افزودن بر شوط‌های سعی

[۲۰۷] اگر عمداً بیش از هفت شوط سعی کند، شوط اضافی باطل است و سعی او درست است.

[۲۰۸] اگر سهواً بیش از هفت شوط بجا آورد، سعی صحیحاست و اگر در بین سعی متوجه شود، بهتر است از همان جا رها کند.

رها کردن سعی

[۲۰۹] اگر قبل از چهار شوط، سعی را ترک کند، یک گوسفند قربانی کند و اگر بعد از چهار شوط ترک کند، برای هر شوط به اندازه قیمت نصف صاع^{۵۱} گندم صدقه بدهد.

[۲۱۰] اگر قبل از اعاده تقصیر نماید، گوسفند واجب می‌شود.

شکّیات سعی

[۲۱۱] در هنگام شک در تعداد شوط‌های سعی، باید بنا را بر اقل گذاشت.

مستحبات سعی

[۲۱۲] طبق مذهب حنفی سعی را پیاده بجا آوردن واجب است مگر اینکه معذور باشد در صورت سواره انجام دادن بدون عذر، یک گوسفند ذبح کند^{۵۲} و طبق مذهب شافعی سواره جایز است و پیاده بهتر است.

[۲۱۳] در اثنای سعی بگوید:

رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعَلَّمْ، إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَجَلُّ الْأَكْرَمُ،

در محل هروله (بدون اینکه بانوان هروله کنند)، این دعا را بخوانند:

«بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ وَارْحَمْ

وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعَلَّمْ، إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَجَلُّ الْأَكْرَمُ، وَاهْدِنِي لِتِي هِيَ أَقْوَمُ،

۵۱. یک صاع نزد احناف، سه کیلو و دوپست و چهل و یک گرم است.

۵۲. ارشاد الساری، فصل فی واجباته (أی واجبات السعی)، ۱۲۰.

اللَّهُمَّ إِنَّ عَمَلِي ضَعِيفٌ، فَضَاعِفُهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي، اللَّهُمَّ لَكَ سَعْيِي، وَبِكَ حَوْلِي وَقَوَّتِي، تَقَبَّلْ مِنِّي عَمَلِي يَا مَنْ يَقْبَلُ عَمَلَ الْمُتَّقِينَ».

همین که از محل هروله گذشت بگوید:

«يا ذَا الْمَنِّ وَالْفَضْلِ وَالْكَرَمِ وَالنَّعْمَاءِ وَالْجُودِ، اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذَّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ».

هنگامی که به مروه رسید بالای آن برود و آنچه را که در صفا گفته شد بجا آورد و بخواند دعاها را آنجا را به ترتیبی که بیان شد. پس از آن بگوید:

«اللَّهُمَّ يَا مَنْ أَمَرَ بِالْعَفْوِ، يَا مَنْ يُحِبُّ الْعَفْوَ، يَا مَنْ يُعْطِي عَلَى الْعَفْوِ، يَا مَنْ يَعْفُو عَلَى الْعَفْوِ، يَا رَبَّ الْعَفْوِ، الْعَفْوِ الْعَفْوِ الْعَفْوِ».

مستحب است در گریه کردن کوشش کند و خود را به گریه وادارد و در حال سعی دعا بسیار کند و بخواند این دعا را:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُسْنَ الظَّنِّ بِكَ عَلَى كُلِّ حَالٍ، وَصِدْقَ النِّيَّةِ فِي التَّوَكُّلِ عَلَيْكَ».

تقصیر

[۲۱۴] پس از سعی باید تقصیر کند؛ یعنی مقداری از موی سر را بچیند؛ نزد حنفی‌ها به اندازه بند انگشت از یک چهارم موی سر و البته مستحب است به اندازه یک بند انگشت از تمام سر باشد و نزد شوافع حداقل ممکن) و با این عمل، اعمال عمره تمتع به پایان می‌رسد.

[۲۱۵] پس از تقصیر، هرچه به واسطه احرام بر انسان حرام شده بود، حلال می‌شود.

[۲۱۶] تقصیر نیز مانند سایر اعمال عمره و حج، از عبادات است و باید به قصد اطاعت دستور خداوند و خالی از ریا و خودنمایی انجام شود.

زمان تقصیر

[۲۱۷] زمان تقصیر بعد از سعی است، گرچه لازم نیست فوراً تقصیر کند، ولی تا وقتی که تقصیر نکرده است، هیچ‌یک از محرمات احرام بر او حلال نمی‌شود، و پایان آن نیز وقتی است که بتواند محرم شود به احرام حج و به وقوف در عرفات (ظهر روز نهم ذی‌حجه) برسد.

مکان تقصیر

[۲۱۸] تقصیر مکان خاصی ندارد و هر کجایی می‌تواند تقصیر کند. (بانوان اگر در جایی که مردان نامحرم حضور دارند تقصیر می‌کنند، مواظب باشند، نامحرم موی آن‌ها را نبینند).

چند مسئله

[۲۱۹] در تقصیر، کندن مو کافی نیست. بلکه باید مو را بچیند و کوتاه کند به هر وسیله‌ای که باشد، با قیچی، ناخن‌گیر یا وسیله‌ای دیگر.

[۲۲۰] کسی که خودش تقصیر نکرده، نمی‌تواند موی شخص دیگری را بچیند اگر تقصیر کرده، یا زمان تقصیر او باشد اشکالی ندارد.

[۲۲۱] با تقصیر، اعمال عمره تمتع به پایان می‌رسد و تا قبل از زمان محرم شدن برای تمتع، می‌تواند از مواردی که در احرام ممنوع بود استفاده نماید.

اکنون جهت یادآوری و یادسپاری، خلاصه اعمال عمره تمتع را همراه با مسیری که حجاج برای انجام این اعمال می‌پیمایند، می‌آوریم:

سیر اعمال عمره تمتع

- ۱ - به میقات؛ مثلاً مسجد شجره یا فرودگاه می‌روند برای احرام؛
- ۲ - سپس به مسجدالحرام، برای انجام طواف و بعد از آن نماز طواف؛
- ۳ - بعد از آن به راهرو بین صفا و مروه برای انجام سعی؛
- ۴ - بعد از آن تقصیر می‌کنند و اعمال عمره تمتع تمام می‌شود.

بخش سوّم: اعمال حج تمتّع

- ۱- احرام
- ۲- وقوف در منی
- ۳- وقوف در عرفات
- ۴- وقوف در مشعرالحرام
- ۵- رمی جمره عقبه
- ۶- قربانی
- ۷- تقصیر
- ۸- طواف حج
- ۹- نماز طواف
- ۱۰- سعی بین صفا و مروه
- ۱۱- بیتوته در منی
- ۱۲- رمی جمرات سه گانه
- ۱۳- طواف وداع
- ۱۴- نماز طواف

از تقصیر عمره تا احرام حج

[۲۲۲] پس از اتمام اعمال عمره تمتّع، کارهایی که به سبب احرام، حرام شده بود حلال می‌شود ولی تا زمانی که برای حج محرم می‌شوند و به عرفات^{۵۳} می‌روند، نباید عمره مفرده به‌جا آورند. روز هشتم مُحرم می‌شوند و به منی می‌روند و سنت است پنج وقت نماز را در منی بخوانند. صبح نهم به عرفات می‌روند، هرچند اگر روز نهم هم مُحرم شوند و بروند و ظهر روز نهم به عرفات برسند مانع ندارد.

[۲۲۳] زنی که بعد از عمره تمتّع و قبل از احرام حج حیض ببیند، تغییری در وظیفه او پیش نمی‌آید و باید برای حج تمتّع محرم شود و به عرفات برود ولی اگر تا بعد از اعمال منی از خون پاک نشود و نتواند تا وقت پاک شدن در مکه بماند، باید برگردد در حال حیض طواف کند و بدنه (گاو یا شتر) واجب می‌شود و برای اینکه در حال حیض وارد مسجد شده است باید طلب مغفرت کند. البته در صورت امکان بهتر است سفر را به تأخیر بیندازد.

احرام حج

[۲۲۴] کسی که عمره تمتّع بجا آورده، واجب است بعد از آن، حج تمتّع بجا آورد و اعمال حج نیز، مانند اعمال عمره با احرام آغاز می‌شود و بقیه اعمال حج بدین شرح است:

* وقوف در عرفات

* وقوف در مشعرالحرام

* رمی جمره عقبه

* قربانی

* تقصیر

* طواف حج

۵۳. عرفات بیابانی است مسطح و وسیع در ۲۲ کیلومتری جنوب شرقی مکه؛ جایی که حاجیان باید روز نهم ذی‌حجه از ظهر تا غروب در آنجا بمانند. «عرفات» جمع «عرفه» و از ریشه «عرفان» و «معرفت» است.

* نماز طواف حج

* سعی

* بیتوته در منی

* رمی جمرات

* طواف وداع

* نماز طواف وداع

که توضیح هر یک از این اعمال و احکام آن‌ها خواهد آمد.

کیفیت احرام حج

[۲۲۵] کیفیت احرام حج، مانند احرام عمره است و فقط در نیت تفاوت دارد که در آنجا به نیت عمره تمتع محرم می‌شد و اکنون به نیت حج تمتع، بنابراین به همین قصد، لَبَّیک‌ها را می‌گوید.

[۲۲۶] احرام و بقیه اعمال حج از عبادات است و مانند نماز و سایر عبادات، باید به قصد قربت و اطاعت دستور خداوند انجام شود و از هرگونه ریا و خودنمایی به دور باشد.

زمان احرام حج

[۲۲۷] وقت احرام حج، بعد از اعمال عمره تمتع است تا زمانی که بتواند به وقوف در عرفات - ظهر روز نهم ذی‌حجه^{۵۴} - برسد.

[۲۲۸] سنت است، روز هشتم ذی‌الحجه، محرم شود و به منی برود.

مکان احرام حج

[۲۲۹] محل احرام حج، شهر مکه است، هر جای آن که باشد، حتی در قسمت‌های توسعه‌یافته و محله‌های جدید. البته محل احرام عمره برای مکی حلّ، و برای حج، حرم است.

[۲۳۰] مستحب است از مسجد الحرام محرم شود.

۵۴. در برخی موارد برای کسی که عذر دارد، دیرتر از این وقت نیز صحیح است، که تفصیل آن در کتب مناسک آمده است.

محرمات احرام حج

[۲۳۱] آنچه در احرام عمره تمتع حرام است، در احرام حج نیز حرام است و کفاره محرمات نیز تفاوتی ندارد.

ترک احرام

[۲۳۲] اگر احرام حج را فراموش کند یا به جهت ندانستن مسئله بدون احرام به عرفات و منی برود واجب است از هر کجا می‌تواند محرم شود.

مستحبات احرام حج

[۲۳۳] آنچه در احرام عمره مستحب است، در احرام حج نیز مستحب است.

وقوف یا بیتوته شب نهم ذی‌الحجه در منی

[۲۳۴] بعد از احرام در مکه در روز هشتم، به منی می‌روند و پس از خواندن ۵ نماز (ظهر و عصر، مغرب و عشا و فجر) صبح روز نهم به عرفات می‌روند.

وقوف در عرفات

[۲۳۵] حاجیان پس از وقوف و بیتوته در منی باید برای "وقوف در عرفات" که رکن اول حج است، روانه آنجا شوند.

معنی وقوف

[۲۳۶] مراد از وقوف، بودن در آن مکان است، چه سواره یا پیاده، نشسته یا خوابیده؛ یعنی حاجیان باید نصف روز را تا غروب آفتاب در صحرای عرفات بمانند و از آنجا خارج نشوند.

زمان وقوف

[۲۳۷] واجب و لازم است از ظهر روز نهم ذی‌حجه^{۵۵} تا مغرب همان روز در

۵۵. برای افراد معذور تأخیر از این وقت جایز است که موارد آن در کتاب‌های مفصل آمده

است.

عرفات بمانند.

[۲۳۸] وقت وقوف از اوّل ظهر شروع می‌شود.

[۲۳۹] وقوف در عرفات از ارکان حج است ولی تمام مدت وقوف، هرچند واجب است اما رکن نیست، پس اگر مقدار کمی در عرفات توقف کند، یانزدیک آخر وقت (پیش از فجر روز دهم) به عرفات برسد و برود، حج باطل نیست.

[۲۴۰] آنچه در وقوف، رکن است به مقداری است که گفته شود، قدری در عرفات بوده است هرچند خیلی کم باشد؛ مثلاً یک یا دو دقیقه، پس اگر از روی آگاهی و عمد وقوف رکنی را ترک کند؛ یعنی اصلاً به عرفات نرود، حج او باطل است و اگر شب عید قربان (تا اندکی پیش از بامداد و وقت سحر) به عرفات برود، کفایت می‌کند.

[۲۴۱] اگر کسی به واسطه عذری، مانند بیماری یا دیر رسیدن به مکه یا فراموشی، در روز نهم اصلاً به عرفات نرود، اگر مقداری از شب دهم ذی‌حجه را در عرفات باشد، کفایت می‌کند.

[۲۴۲] در عرفات، به جز بودن در آنجا کار دیگری واجب نیست ولی مستحبات بسیاری دارد.

برخی از مستحبات وقوف در عرفات

[۲۴۳] در وقت وقوف به عرفات، این کارها مستحب است:

۱ - با طهارت بودن در حال وقوف.

۲ - غسل کردن و بهتر آن است که نزدیک ظهر باشد.

۳ - خواندن دعاهای مختلف:

۴ - سپس حاجت‌های خود را از خداوند درخواست کند. و بسیار این ذکر را تکرار کند:

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كَالَّذِي تَقُولُ وَ خَيْرًا مِمَّا نَقُولُ وَ فَوْقَ مَا يَقُولُ الْقَائِلُونَ، اللَّهُمَّ لَكَ صَلَاتِي وَ نُسُكِي وَ مَحْيَايَ وَ مَمَاتِي وَ بِكَ حَوْلِي

وَ مِنْكَ قُوَّتِي، اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُبِكَ مِنَ الْفَقْرِ وَ مِنَ وَّسَاوِسِ الصُّدُوْرِ وَ مِنْ شَتَاتِ الْاَمْرِ وَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْأَلُكَ خَيْرَ الرِّيَّاحِ وَ اَعُوْذُبِكَ مِنْ شَرِّ مَا يَجِيْءُ بِهٖ الرِّيَّاحُ وَ اَسْأَلُكَ خَيْرَ الْيَلِيْلِ وَ خَيْرَ النَّهَارِ، اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ فِيْ قَلْبِيْ نُورًا وَ فِيْ بَصْرِيْ نُورًا وَ فِيْ سَمْعِيْ نُورًا وَ فِيْ لَحْمِيْ وَ دَمِيْ وَ عِظَامِيْ وَ عُرُوْقِيْ وَ مَقْعَدِيْ وَ مَقَامِيْ وَ مَدْخَلِيْ وَ مَخْرَجِيْ نُورًا وَ اَعْظَمْ لِيْ نُورًا يَا رَبِّ يَوْمَ اَلْقَاكَ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ».

وقوف در مشعرالحرام^{۵۶}

[۲۴۴] بعد از مغرب روز نهم ذی حجه (شب عید قربان) حاجیان از عرفات خارج می‌شوند و برای انجام عملی دیگر از اعمال حج به طرف مشعرالحرام حرکت می‌کنند.

[۲۴۵] نماز مغرب و عشا به صورت جمع در مشعرالحرام خوانده می‌شود.

[۲۴۶] وقتی که حاجیان به مشعرالحرام رسیدند، باید شب دهم را تا اذان صبح برای اطاعت امر الهی در مشعر بمانند و از اذان صبح، نیتِ وقوف در مشعرالحرام کنند و بهتر است تا طلوع آفتاب در آنجا بمانند.

[۲۴۷] حاجیان بعد از نماز فجر می‌توانند برای انجام بقیه اعمال حج به طرف منی حرکت کنند.

[۲۴۸] قبل از طلوع آفتاب روز دهم ذی حجه (عید قربان) حاجیان برای انجام بقیه اعمال حج به طرف منی حرکت می‌کنند.

[۲۴۹] وقوف به مشعرالحرام نیز از واجبات حج است ولی تمام مدت وقوف (از اذان صبح تا طلوع آفتاب) هر چند واجب است وقوف، کمی از این مقدار است اگر چه به قدر یک دقیقه باشد، پساگریکسرهوقوف راترک کند، یک گوسفند قربانی کند.

۵۶. مشعرالحرام؛ وادی طویلی است میان عرفات و منی و به آن «مُرْدَلِفَه» هم گفته می‌شود.

کوچ بعد از نصف شب

[۲۵۰] بانوان می‌توانند بعد از آنکه قدری در مشعر الحرام توقف کردند، بعد از نصف شب از مشعر بروند. پس بر بانوان افراد مسن، وقوف از اذان صبح تا طلوع آفتاب، واجب نیست. گرچه مستحب است.

اعمال منی^{۵۷}

[۲۵۱] قبل از طلوع آفتاب روز دهم ذی حجه (عید قربان) حجاج برای انجام بقیه اعمال حج از مشعر الحرام بیرون آمده، روانه منی می‌شوند.

[۲۵۲] اعمال منی بدین شرح است:

۱. رمی جمره عقبه

۲. قربانی

۳. تقصیر (هر سه) در روز عید قربان

۴. بیتوته شب‌های ۱۱ و ۱۲ ذی حجه

۵. رمی جمرات روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجه

که ترتیب بین سه عمل اول نزد احناف واجب است.

رَمِي جَمْرَه عَقْبَه

[۲۵۳] در آخر منی - به سمت مکه - سه ستون سنگی است که اولی را «جمره اولی»، دومی را «جمره وسطی» و سومی را «جمره عقبی یا عَقْبَه» می‌نامند. اولین کار واجب در روز عید قربان، رمی جمره عقبه است؛ یعنی زدن سنگ به آن، با شرایطی که خواهد آمد.

واجبات رمی

[۲۵۴] واجبات رمی بدین شرح است:

* نیت (قصد قربت و اخلاص)

۵۷. منی؛ سرزمینی است نزدیک شهر مکه که بین دورشته کوه قرار دارد و حد فاصل بین مشعر الحرام و مکه است.

* انداختن سنگ‌ها؛ یعنی اگر جلو برود و بر جمره یا کنار آن بگذارد کافی نیست.

* سنگ‌ها با پرتاب به جمره برسد؛ یعنی اگر سنگ دیگران به آن بخورد و به جمره برسد کافی نیست.

* سنگ‌ها به ستون «جمره» بخورد، البته اگر در دایره افتاد کافی است.

* هفت عدد سنگ به جمره بخورد.

* با دست پرتاب کند.

* به تدریج بزند؛ پس اگر همگی یا تعدادی از آن‌ها را باهم پرتاب کند و به جمره بخورد، تمام آن‌ها، یکی محسوب می‌شود.

شرایط ریگ‌ها

[۲۵۵] سنگ‌ریزه‌هایی که برای رمی استفاده می‌شود باید این‌گونه باشد:

* ریگ باشد؛ یعنی زیاد بزرگ یا ریز نباشد.

* جنس آن از سنگ، کلوخ و یا گل باشد.

* از منطقه حرم باشد؛ مثلاً از مشعرالحرام، منیاشهر مکه.

* خودش یا شخص دیگری، قبلاً برای رمی صحیح از آن استفاده نکرده باشد.

احکام رمی

[۲۵۶] هفت ریگ باید به جمره بخورد، ولی لازم نیست پشت سر هم باشد، بنابراین اگر دو عدد به ستون بخورد و سوّمی نخورد و چهارمی بخورد، تنها سه عددی که به ستون خورده است به حساب می‌آید.

[۲۵۷] در رمی جمره طهارت شرط نیست، پس زن حائض و شخص بی‌وضو هم می‌تواند رمی کند، ولی مستحب است با طهارت باشد.

[۲۵۸] لازم نیست سنگ‌ها، پاک باشد ولی مستحب است.

[۲۵۹] کودکان، بیماران و کسانی که نمی‌توانند خودشان رمی کنند، به شخص دیگری نیابت دهند تا او به نیابت از آن‌ها رمی کند.

[۲۶۰] مستحب است که اگر بشود مریض را نزد جمره ببرند و در حضور او سنگ بیندازند. اگر کسی بتواند به جمره برود نائب گرفتن جایز نیست.

[۲۶۱] اگر پس از آن که نایب رمی جمره کرد، مریض خوب شد، لازم نیست خودش دوباره سنگ بزند.

[۲۶۲] رمی در طبقه بالا جایز است و لازم نیست در طبقه اول رمی کند.

[۲۶۳] قبلاً آن طرف جمره عقبه که به سمت وسط منی است دیواری بوده که اکنون آن دیوار را برداشته‌اند و چهار طرف آن باز است و رمی از هر طرف که به جمره بخورد، صحیح است.

وقت رمی جمره عقبه

[۲۶۴] وقت رمی: مستحب آن از طلوع آفتاب روز عید است تا ظهر آن. از ظهر تا غروب جواز آن و از غروب تا صبح با کراهت.

[۲۶۵] اگر رمی را در اوقات مذکور انجام نداد، گوسفند قربانی کند.

[۲۶۶] در صورت اضطرار (نزد شافعی‌ها) تا روز سیزدهم می‌تواند رمی کند.

رمی شبانه

[۲۶۷] بانوان می‌توانند در شب عید، جمره عقبه را رمی کنند. هرچند از رمی در روز ناتوان نباشند.^{۵۸} بنابراین پس از نصف‌شب که از مشعر الحرام به منیمی آیند، جمره عقبه را رمی‌کنند.

شکّیات رمی

[۲۶۸] در موارد زیر به شک اعتنا نمی‌شود:

۱- شک کند که سنگ‌ها را دیگری قبلاً در رمی استفاده کرده است یا نه. در صورت فوق شک اعتباری ندارد ولی اگر یقین داشته باشد نزد حنفی‌ها

۵۸. این مسئله اختصاص به رمی روز عید دارد ولی در روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی‌حجه در صورتی که از رمی در روز ناتوان باشند می‌توانند شب انجام دهند.

مکروه است و نزد شافعی‌ها جایز نیست.

۲- پس از تقصیر یا قربانی شک کند رمی کرده است یا نه؟ در این حالت شک او اعتباری ندارد.

۳- اگر در تعداد ریگ‌هایی که به ستون زده شک کند، به حداقل عمل کند.

۴ - چنانچه پس از رمی و رفتن از محل رمی، شک کند هفت عدد زده یا بیشتر؟ به شک توجهی نکند.

۵ - پس از رمی و رفتن از محل با یقین به این که هفت عدد زده یا بیشتر، اشکال ندارد.

[۲۶۹] تکلیف در بعضی موارد شک:

۱- هنگام رمی در تعداد آن‌ها شک کند باید آن قدر بزند تا یقین کند هفت عدد به ستون یا اطراف ستون در محوطه خورده است.

۲- شک کند سنگی که زده است به جمره یا در محوطه ستون خورده است یا نه؟ این جزو تعداد به حساب نمی‌آید و باید یک سنگ بزند تا یقین پیدا کند.

۳- بعد از زدن هفت سنگ، شک کند، آخرین سنگ به ستون خورده است یا نه؟ باید یک ریگ دیگر به ستون یا محوطه بزند.

۴- پس از رمی و رفتن از محل اگر نصف اکثر (۴ عدد) را زده، کفایت می‌کند و برای ۳ عدد دیگر صدقه بدهد.

مستحبات رمی

[۲۷۰] مستحبات رمی، بدین شرح است:

۱ - با طهارت بودن هنگام رمی.

۲ - هر سنگی که می‌اندازد، تکبیر بگوید.

۳ - وقتی رمی می‌کند منی سمت راست و کعبه سمت چپ او باشد و

اولین روز رمی (روز عید) بعد از رمی دعاهم بکند.^{۵۹}

۴ - بعد از رمی جمره عقبه برای دعا توقف نکند و برای جمره اولی و وسطی بعد از رمی، برای دعا توقف کند.^{۶۰}

قربانی

[۲۷۱] کسی که حج تمتع یا قران به جا می آورد، در روز عید قربان پس از رمی جمره عقبه، حیوانی درراه خدا ذبح می کند. البته لازم نیست روز عید قربانی کند و می تواند در روزهای ۱۱ و ۱۲ قربانی نماید.

[۲۷۲] حیوان هایی که می توان درراه خدا قربانی کرد عبارت اند از: شتر، گاو، گوسفند و غیر این حیوان ها کفایت نمی کند؛ البته شتر و گاو برای هفت نفر هم جایز است.

[۲۷۳] قربانی گوسفند برای هر نفر یک حیوان است و اگرچند نفر به طور مشترک گوسفندی ذبح کنند، کفایت نمی کند.

[۲۷۴] اگر قربانی معیوب باشد مانند لنگ بودن یا گوش آن بریده باشد جایز نیست.

زمان ذبح

[۲۷۵] واجب آن است که ذبح را از روزهای عید^{۶۱} تأخیر نیندازد.

مکان ذبح

[۲۷۶] مستحب است ذبح در منی باشد و در هر کجای حرم باشد اشکالی ندارد.

[۲۷۷] ذبح در کشتارگاه هایی که برای ذبح در نزدیک منی ساخته شده، کفایت می کند.

۵۹. غنیة الناسک، ۱۸۳.

۶۰. همان.

۶۱. روزهای عید نزد احناف تا دوازدهم و نزد شافعی ها تا سیزدهم ذی الحجه است.

وظیفه کسی که قربانی ندارد

[۲۷۸] کسی که از نظر مالی توانایی خرید حیوان ندارد،^{۶۲} باید به جای آن سه روز در حج و هفت روز دیگر را پس از فراغت از اعمال در مکه روزه بگیرد.

[۲۷۹] اگر پول خرید حیوان را ندارد ولی می‌تواند بدون زحمت و مشقت از کسی قرض کند و در مقابل قرض چیزی داشته باشد که بتواند قرض خود را ادا کند، باید قرض کند، حتی اگر بتواند چیزی که اضافه بر لوازم سفر است؛ مثلاً مقداری از زیورآلات خود را بفروشد و قربانی تهیه کند باید بفروشد، ولی لباس را هرچه باشد لازم نیست بفروشد.

[۲۸۰] سه روز اوّل را باید در ماه ذی‌الحجه روزه بگیرد و نزد احناف واجب است که پیش از عرفه باشد.

[۲۸۱] مستحب است این سه روز پی‌درپی باشد.

[۲۸۲] مستحب است هفت روز بقیه نیز، پی‌درپی بوده و بین آن‌ها فاصله نینفتد.

نیابت در ذبح

[۲۸۲] تمام افراد می‌توانند ذبح را به شخص دیگری نیابت بدهند و خودشان حیوان را ذبح نکنند و چون امروزه بانوان را به قربانگاه راه نمی‌دهند، به ناچار باید برای ذبح به دیگران نیابت بدهند، از این جهت آشنایی با شرایط قربانی و برخی مسائل دیگر موردنیاز خواهران نیست و از آوردن آن‌ها در این کتاب صرف نظر می‌کنیم.

[۲۸۳] ذبح نیز از عبادات است و باید با نیت انجام شود، بنابراین در صورتی که ذبح را به دیگری نیابت بدهد، نایب باید نیت کند، هرچند احتیاط آن است که خودش هم نیت کند؛ یعنی بدین قصد که آن شخص از طرف او حیوانی را ذبح کند به او نیابت بدهد **قربة الی الله** و به همین

۶۲. حاجی نمی‌تواند پول خود را صرف خرید سوغاتی کند و به جای قربانی روزه بگیرد.

قصد باشد تا قربانی برای اوانجام شود.

[۲۸۴] کسی که به او نیابت داده می‌شود تا حیوان را ذبح کند، باید شخص مورد اطمینان باشد.

[۲۸۵] اگر برای خریداری و ذبح، به کسی نیابت دهد باید مطمئن شود که عمل کرده است و گمان کفایت نمی‌کند. بنابراین بهتر است به افراد مورد اطمینان نیابت دهند.

[۲۸۶] اگر به کسی نیابت بدهد برای خرید و ذبح، چنانچه شخص مُحرم احتمال داد که نایب به شرایط عمل نکرده است؛ مثلاً حیوان لاغری خریده است، به این احتمال اعتنا نکند و ذبح او کافی است.

[۲۸۷] چون معمولاً کسانی که از طرف زائران برای ذبح نایب می‌شوند در قربانگاه ذبح را به دیگری می‌سپارند، بهتر است به نایب این وکالت را بدهند که او حق داشته باشد خودش ذبح کند یا به دیگری بسپارد (وکیل در توکیل).

[۲۸۸] اگر شخصی بدون گرفتن وکالت در ذبح، از طرف همسرش قربانی نماید و به خیال این که او راضی است و مطمئن است که اگر به او بگوید خوشحال می‌شود، کافی است.

تقصیر

[۲۸۹] پس از قربانی، بانوان باید تقصیر کنند؛ یعنی مقداری از موی خود را بچینند (به اندازه بند بالای انگشت از تمام اطراف سر یا یک چهارم سر گرفته شود؛ نزد احناف)، و برای مردان حداقل یک چهارم سر را کوتاه کنند.

[۲۹۰] پس از تقصیر، تمام کارهایی که به واسطه احرام حرام شده بود، حلال می‌شود، به جز حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر، که پس از طواف حج حلال می‌شود گرچه صید، تا زمانی که در منطقه حرم است، همچنان حرام است.

[۲۹۱] بنا بر احتیاط، اعمال روز عید قربان در منبیه این ترتیب باید انجام شود (رعایت این ترتیب نزد شافعی‌ها سنت است و نزد حنفی‌ها واجب است):

- رمی جمره عقبه.

- قربانی.

- تقصیر.

[۲۹۲] اگر حاجی برای قربانی به کسی وکالت دهد، تا وکیل او قربانی نکرده (نزد احناف)، نباید تقصیر کند، بنابراین، بانوان باید صبر کنند تا به آن‌ها اطلاع داده شود که قربانی انجام شده و پس از اطمینان به ذبح شدن حیوان، تقصیر کنند.

زمان تقصیر

[۲۹۳] مستحب است در روز عید قربان تقصیر کند، گرچه جایز است تا روز سیزدهم ذی حجه تأخیر اندازد. نزد حنفی‌ها اگر روز دوازدهم هم انجام ندهد دم واجب می‌شود.

مکان تقصیر

[۲۹۴] محل تقصیر در حج، حرم است و جایز نیست در جای دیگر تقصیر کند و الا دم لازم است.

مستحبات منی

[۲۹۵] مستحب است حاجی، روز یازدهم و دوازدهم را در منی بماند و حتی به جهت طواف مستحب از منی بیرون نرود.

[۲۹۶] مستحب است بعد از نمازها، تکبیر تشریق بگوید و بهتر است که بگوید:

«اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ».^{۶۳}

وظیفه حائض در عرفات، مشعر الحرام و منی

۶۳. محمد عبدالمعبود، عمده المناسک، ۴۱۵، چاپ رحمانیه، لاهور.

[۲۹۷] اگر زنی در اعمال حج (در عرفات یا مشعر یا منی) قبل از طواف حج حائض شود، نسبت به وقوف و اعمال منی مشکلی پیش نخواهد آمد ولی برای انجام اعمال مکه، باید صبر کند تا پاک شود و چنانچه نتوانست تا وقت پاک شدن صبر کند، باید پس از غسل در همان حالت حیض طواف را انجام دهد و برای کفاره آن شتر قربانی کند.

اعمال مکه

[۲۹۸] پس از اعمال روز عید قربان، حجاج بار دیگر باید برای انجام پنج عمل از اعمال حج به مکه برگردند؛ اما چون وقت این اعمال تا پایان ماه ذی‌الحجه ادامه دارد، می‌توانند در منی بمانند برای بقیه اعمالی که در منی (شبها و روزهای یازدهم و دوازدهم) انجام می‌شود و بعد از ظهر روز دوازدهم از منی خارج شوند و برای بقیه اعمال به مکه بیایند.

[۲۹۹] اعمال مکه به ترتیب عبارت است از:

۱- طواف حج

۲- نماز طواف حج

۳- سعی بین صفا و مروه

۴- طواف وداع

۵- نماز طواف وداع

طواف حج و نماز و سعی

[۳۰۰] کیفیت طواف حج، نماز آن وسیعی، همانند طواف، نماز و سعی در عمره است، بدون هیچ تفاوتی مگر در نیت، که در اینجا باید به نیت طواف حج و نماز وسیعی آن بجا آورد.

[۳۰۱] بجا آوردن طواف حج و نماز و سعی قبل از تقصیر جایز است.

طواف وداع

[۳۰۲] کیفیت طواف وداع مانند طواف نفل بدون احرام و سعی است.

[۳۰۳] در طواف وداع مرد و زن یکسان عمل می‌کنند.

[۳۰۴] اگر زن طواف زیارت را بجا نیاورد، شوهرش بر او حرام است و اگر ازدواج نکرده باشد، نفس ازدواج جایز است؛ اما آمیزش جنسی و نزدیکی با شوهر حرام است.

[۳۰۵] طواف زیارت و نماز آن باید بعد از وقوف عرفه انجام شود و نسبت به مقدم داشتن سعی، گرچه خلاف سنت است ولی جایز است همراه یک طواف نفلی، سعی حج را مقدم بدارد.

[۳۰۶] بعد از بجا آوردن طواف زیارت شوهر، حلال می‌شود و ازدواج برای دختر جایز می‌گردد.

وظیفه حائض نسبت به اعمال مکه

قبل از طواف حج:

[۳۰۷] اگر زنی، قبل از طواف حج، حائض شود، باید صبر کند تا پاک شود و اگر نتواند تا وقت پاک شدن صبر کند، باید پس از غسل، در همان حالت حیض طواف را انجام دهد و برای کفاره آن در طواف زیارت، شتر قربانی کند.

در بین طواف:

[۳۰۸] اگر زنی در بین طواف حج حائض شود، باید فوراً از مسجد خارج شود و چنانچه بعد از تمام شدن دور چهارم حائض شده است، کفایت می‌کند و برای شوط‌های بعدی صدقه بدهد و نیابت در نماز طواف و سعی یا تکمیل طواف صحیح نیست. (نزد احناف)

بعد از طواف

[۳۰۹] اگر زنی پس از انجام طواف حج، قبل از نماز یا در بین نماز حائض

شود، باید فوراً از مسجد خارج شود و پس از پاک شدن، نماز طواف را انجام دهد و چنانچه نتواند تا وقت پاک شدن در مکه بماند، برای نماز طواف و نائب گرفتن جایز نیست و قضا هم لازم نمی‌شود هر وقت فرصت پیدا کرد دو رکعت نماز به نیت طواف بخواند ولو اینکه در حرم نباشد.

پس از نماز طواف

[۳۱۰] اگر زنی پس از نماز طواف حج، قبل از سعی، یا در بین سعی حائض شود، از آنجاکه در حال حاضر مسعی جزو مسجد محسوب می‌شود، نمی‌تواند سعی را انجام دهد و باید بعد از پاک شدن سعی را انجام دهد و اگر نتوانست در مکه بماند، یک گوسفند قربانی کند (نزد شوافع)؛ اما نزد احناف، مسعی جزو مسجد محسوب نمی‌شود و می‌تواند سعی خود را ادامه داده و کامل کند.

راهنمایی

اگر زنی، در عرفات، یا مشعر، یا منی متوجه شود که بعد از اعمال منی حائض می‌شود و نمی‌تواند تا وقت پاک شدن صبر کند؛ مثلاً هم‌سفرهای او به وطن برمی‌گردند و او نمی‌تواند در مکه بماند، اعمال بعد از منی؛ یعنی طواف حج و نماز آن و سعی را تأخیر نیندازد و بعد از اعمال روز عید در صورت امکان فوراً انجام دهد.

بیتوته در منی

[۳۱۱] بیتوته (یعنی شب را در منی گذراندن) در منی نزد حنفی‌ها سنت استو ترک آن موجب کفاره نیست و فقط خلاف سنت عمل کرده و مکروه است.^{۶۴}

[۳۱۲] تمام حجاج - چه آن‌ها که برای طواف و سعی به مکه رفته‌اند و چه

۶۴. غنیة الناسک، فصل فی العودالی منی وما ینبغی له الاعتناء به آیام قیامه بها، ۱۷۹، و

نیز: ارشاد الساری، ۱۵۷.

آن‌ها که به مکه نرفته‌اند - باید شب‌های یازدهم و دوازدهم ذی‌حجه در منی باشند، بنابراین کسانی که به مکه رفته‌اند باید برای بیتوته، به منی برگردند.

[۳۱۳] کسی که روز دوازدهم ذی‌حجه از منی نرود و تا غروب آن روز در منی باشد، باید شب سیزدهم نیز در منی بماند. و روز سیزدهم هر سه جمره را رمی کند (نزد حنفی‌ها). البته اگر تا قبل از صبح صادق سیزدهم از منی خارج نشود، روز سیزدهم هر سه جمره را رمی کند.

[۳۱۴] بیتوته در منی نیز مانند سایر اعمال حج، از عبادات است و باید با نیت خالص برای خداوند بجا آورده شود.

رمی جَمَرَات

[۳۱۵] در روزهای یازدهم و دوازدهم ذی‌حجه، حجاج باید به هر یک از سه ستون - جمره اوّلی، جمره وُسطی و جمره عَقَبه - هفت عدد سنگ بزنند.

[۳۱۶] اشخاصی که شب سیزدهم را در منیمی‌مانند، واجب است روز سیزدهم نیز جمرات را رمی کنند.

وقت رمی

[۳۱۷] وقت رمی جمرات در روزهای ۱۱ و ۱۲ زوال آفتاب تا غروب است. البته بعد از غروب هم می‌تواند رمی کند ولی کراهیت دارد.

[۳۱۸] کسی که در روز عید موفق به قربانی و تقصیر نشده است، می‌تواند در روز یازدهم قبل از این اعمال، رمی جمرات را انجام دهد.

رمی شبانه

[۳۱۹] به جز رمی روز عید که بانوان می‌توانند در شب انجام دهند، رمی جمرات در روزهای بعد را باید مانند دیگران از زوال آفتاب تا غروب انجام دهند^{۶۵} و رمی در شب با کراهت جایز است، مگر برای کسی که از رمی در

۶۵. عمدة الناسک، ۴۸۴، و نیز: ارشاد الساری، باب رمی الجمار و أحكامه، فصل فی وقت الرمی فی الیومین.

روز معذور باشد (مانند مریض، علیل و کسی که از زیادی جمعیت می-ترسد).

[۳۲۰] کسی که از رمی در روز معذور نیست ولی موفق به رمی نشود، می-تواند شب رمی کند ولی کراهیت دارد.

[۳۲۱] کسانی که رمی شبانه برای آن‌ها جایز است، می‌توانند شب بعد آن روز رمی را انجام دهند.

[۳۲۲] کسی که معذور نباشد نمی‌تواند نائِب بگیرد نه در شب و نه در روز.

کیفیت رمی

[۳۲۳] شرایط و تعداد ریگ‌ها و کیفیت رمی، همان‌گونه است که در بحث رمی جمره عقبه بیان شد.

ترتیب رمی

[۳۲۴] مراعات ترتیب بین رمی جمرات واجب است، به این معنا که حاجی ابتدا باید به جمره اوّلی، سپس به وسطی و درنهایت به جمره عقبه سنگ بزند.

[۳۲۵] اگر رمی را به ترتیبی که گفته شد انجام ندهد، باید آنچه را که برخلاف ترتیب انجام داده دوباره بزند؛ مثلاً اگر اوّل به جمره وسطی سنگ زده و بعد به جمره اولی باید جمره وسطی را دوباره رمی کند و سپس جمره عقبه را و لازم نیست جمره اولی را دوباره سنگ بزند.

[۳۲۶] در حکم مسئله قبل، فرقی نیست که از روی علم و عمد ترتیب را برهم زده باشد یا سهو و نسیان، یا از روی ندانستن مسئله، که در هر صورت باید دوباره رمی کند تا ترتیب حاصل شود.

نیابت در رمی

[۳۲۷] وظیفه کسی که از رمی معذور است؛ مانند مریض، طفل معلول بدین شرح است:

* باید به دیگری نیابت بدهد تا رمی را برایش انجام دهد.

* اگر نمی‌تواند خودش نایب بگیرد (مانند شخص بی‌هوش یا طفل کوچک)، باید سرپرست او یا شخص دیگری از طرف او انجام دهد.
* نایب بنابه احتیاط، رمی را تا زمان مایوس شدن از رمی خود معذور، تأخیر بیندازد.

* بهتر است در صورت امکان، شخص معذور را ببرند و در حضور او رمی کنند و اگر می‌شود ریگ را در دست او بگذارند و بیندازند.

[۳۲۸] کسی که برای رمی نایب شده است، می‌تواند ابتدا رمی خودش را انجام دهد و سپس رمی کسی که از طرف او نایب است یا به‌عکس. و می‌تواند هر یک از جمرات را اول برای خودش رمی کند، سپس برای دیگری یا به‌عکس و سپس به سراغ جمره بعدی برود.

[۳۲۹] مردی که می‌تواند در روز رمی جمره کند، اگر از طرف زنی برای رمی نایب شود، می‌تواند رمی او را در شبانجام دهد.

[۳۳۰] کسی که در وقت شلوغی جمعیت از رمی ناتوان است ولی اطمینان دارد که در وقت خلوت روز می‌تواند رمی کند، باید صبر کند و در وقت خلوت خودش رمی کند و نباید به دیگری نیابت بدهد.

قضای رمی جمرات

[۳۳۱] اگر در یکی از روزها رمی را فراموش کند، یا عمداً انجام ندهد، واجب است روز بعد قضای آن را بجا آورد و یک گوسفند هم قربانی کند (نزد احناف).

[۳۳۲] اگر رمی دو روز را ترک کند، روز بعد باید هر دو را قضا کند.

[۳۳۳] مستحب است قضای رمی روز گذشته را بر رمی آن روز مقدم بدارد؛ یعنی ابتدا رمی روز گذشته را بجا آورد و سپس رمی آن روز را، بنابراین اگر رمی دو یا سه جمره را ترک کرده باشد، روز بعد باید ابتدا قضا را بجا آورد و سپس ادا را (یعنی می‌تواند ابتدا به یک ستون چهارده سنگ بزند، هفت عدد به نیت قضا و هفت عدد به نیت ادا و سپس سراغ جمره بعد برود).

[۳۳۴] قضای رمی جمرات سه‌گانه واجب است، باین حالقضای رمی، صدقه

یا دم را ساقط نمی‌کند.

[۳۳۵] اگر در روز بعد بفهمد که جمرات را در روز قبل برخلاف ترتیب سنگ زده است، باید آن‌ها را به‌طوری که ترتیب حاصل شود، قضا کند و بعد وظیفه این روز را بجا آورد.

[۳۳۶] اگر رمی تمام‌روزها یا یک روز را کلاً ترک کند، یا در رمی یک روز اکثر سنگ‌ریزه را رمی نکند (مثلاً در روز دهم چهار سنگ‌ریزه رمی نکند یا در روزهای یازده و دوازده، ۱۱ سنگ‌ریزه رمی نکند) دم واجب می‌شود و اگر کمتر باشد صدقه بدهد.

شکایات رمی

بسیاری از مسائل شکایات رمی، در بحث رمی جمره عقبه گذشت، ولی برخی از آن‌ها که مناسب این قسمت است به این شرح است:

[۳۳۷] اگر وقتی که مشغول رمی جمره عقبه است، شک کند، اولی یا دومی، یا هر دو را رمی کرده یا نه؟ یا شک کند صحیح انجام داده یا نه؟ به شک خود اعتنا نکند.

[۳۳۸] اگر پس از رمی یک جمره، در تعداد آن‌ها شک کند که هفت عدد بود یا کمتر، چنانچه مشغول رمی جمره بعدی نشده است، باید آنچه را که احتمال کمبود می‌دهد بزند تا یقین کند هفت عدد به جمره خورده است. حتی اگر از رمی دست کشیده و مشغول کارهای دیگر شده، بنا بر احتیاط همین وظیفه را دارد.

[۳۳۹] اگر یقین کند که روز گذشته یکی از سه جمره را رمی نکرده ولی نداند کدام است، مستحب است که هر سه را قضا کند.

[۳۴۰] اگر بعد از رمی هر سه جمره یقین کند که یک سنگ یا دو سنگ یا سه سنگ از یکی از جمرات ناقص شده، باید هرچه را احتمال کسری می‌دهد، به هر یک از سه جمره بزند.

[۳۴۱] اگر پس از گذشتن وقت هر سه روز یقین کند که یک روز را رمی نکرده و نداند کدام روز است باید هر سه روز را قضا کند، با مراعات ترتیب.

گرچه به احتمالی قضای روز آخر کافی است. البته در این صورت دم نیز واجب است.

کوچ از منی

[۳۴۲] بعد از ظهر در روز دوازدهم ذی حجه، حجاج می‌توانند از منی خارج شوند و جایز نیست قبل از ظهر از منی کوچ کنند و بیرون بروند ولی اگر صبح رفتند و برگشتند ایرادی ندارد.

[۳۴۳] بیرون رفتن از منی، در روز دوازدهم واجب نیست و از اعمال حج نمی‌باشد، ولی کسی که از منی نرود و تا غروب در آنجا بماند، باید شب سیزدهم را نیز در منی بیتوته کند و روز سیزدهم نیز جمرات سه‌گانه را سنگ بزند ولی در روز سیزدهم لازم نیست تا ظهر در منی بماند و هر وقت بخواهد می‌تواند برود. از نظر حنفی‌ها رمی روز سیزدهم در صورتی واجب است که تا صبح روز سیزدهم بماند نه تا غروب روز دوازدهم.^{۶۶}

[۳۴۴] در کوچ کردن بعد از ظهر روز دوازدهم، زن‌ها هم حکم مردان را دارند، بنابراین اگر نتوانند رمی را در روز انجام دهند و شب دوازدهم جمرات را رمی کردند و تا صبح در منی بودند، نمی‌توانند قبل از رمی جمرات از منی کوچ کنند.

سیر اعمال حج تمتع

[۳۴۵] در پایان بحث اعمال حج تمتع، به‌طور مختصر سیر اعمال آن را جهت یادآوری و یادسپاری بیشتر می‌آوریم:

۱ - روز هشتم در مکه مُحرم می‌شوند به احرام حج تمتع؛ سپس به منی می‌روند؛

۲ - روز نهم از منی به عرفات می‌روند برای وقوف؛ از ظهر تا مغرب روز عرفه (۹ ذی حجه)؛

۳ - شب دهم به مشعر الحرام می‌روند برای وقوف در مشعر؛

۶۶. ارشاد الساری، فصل فی رمی الیوم الرابع: ۲۷۰ چاپ مکتبه حقایق کویته.

۴ - بعد از آن شب (صبح روز عید قربان) به منی می‌روند برای انجام اعمال روز عید؛ یعنی رمی جمره عقبه، قربانی و تقصیر؛

۵- بعد از اعمال روز عید، در منی می‌مانند برای بیتوته، یا به مکه می‌روند برای اعمال بعد از منی؛

۶ - اگر به مکه رفتند، به مسجدالحرام می‌روند برای طواف حج و نماز آن؛

۷ - سپس به مسعی (راهرو بین صفا و مروه) می‌روند برای انجام سعی بین صفا و مروه؛

۸- سپس به منی می‌گردند برای ماندن شب‌های یازدهم و دوازدهم در آنجا و رمی جمرات سه‌گانه در روزهای یازدهم و دوازدهم ذی‌الحجه؛

۹ - بعد از ظهر روز دوازدهم، حجاج از منی خارج می‌شوند و اعمال حج به پایان می‌رسد. ولی کسانی که تاکنون، اعمال مکه (طواف حج، نماز طواف، سعی) را انجام نداده‌اند، پس از برگشت به مکه آن اعمال را انجام می‌دهند.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

بخش چهارم: حجّ کودکان، عمره مفرده و...

۱- کودکان و اعمال عمره و حج

۲- مستحبات مکه مکرمه

۳- عمره مفرده

۴- نماز حجاج در مکه و مدینه

۵- مسائل متفرقه

مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران

کودکان و اعمال عمره و حج

[۳۴۶] چون برخی از بانوان فرزندان خردسال خود را در سفر حج و عمره به همراه دارند، بخشی از احکام عمره و حجّ کودکان را به طور مختصر در اینجا می‌آوریم:

[۳۴۷] کودکان دو دسته‌اند:

۱ - «مُمَيِّز»، و آن کودکی است که خوبود را تشخیص می‌دهد و خودش می‌تواند اعمال را به طور صحیح انجام دهد.

۲ - «غیر مُمَيِّز»، که به آن حدّ نرسیده است.

[۳۴۸] کودک مُمَيِّز، خودش مُحرم می‌شود و اعمال را بجا می‌آورد و در مواردی که خودش نتواند انجام دهد، سرپرست وی (مثلاً پدر) او را در انجام اعمال یاری می‌دهد البته نماز طواف را نمی‌تواند از طرف او انجام دهد.

[۳۴۹] کودک غیر مُمَيِّز، کیفیت اعمال او بدین گونه است:

۱. احرام: سرپرست وی لباس احرام بر او می‌پوشاند و از طرف او نیت احرام می‌کند، و اگر می‌تواند لبیک‌ها را به طور صحیح پاسخ دهد، برایش می‌گوید تا او هم بگوید و اگر نمی‌تواند به طور صحیح پاسخ دهد، خودش از طرف او «لبیک‌ها» را می‌گوید.

۲. طواف: باید او را طواف دهد، اگر کودک بتواند، باید خودش راه برود، وگرنه او را حمل کرده، طواف می‌دهند و برای طواف و نماز طواف، اگر بتواند خودش وضو می‌گیرد وگرنه باید او را وضو دهند یا او را در وضو کمک کنند و سرپرست وی از طرف او نیت می‌کند.

۳. نماز طواف: سرپرست وی نماز را از طرف او نمی‌تواند بخواند.

۴. سعی: مانند طواف او را به سعی می‌برند.

۵. تقصیر: یک چهارم از مو او را کوتاه می‌کنند (نزد احناف) و نزد شوافع، کافی است چند تار مو کوتاه شود.

۶. احرام حجّ: سرپرست وی همانند احرام عمره، او را به نیت حجّ محرم

می‌کند.

۷ - او را برای وقوف، به عرفات و مشعر می‌برند، و سرپرست کودک از طرف او نیت وقوف می‌کند.

۸ - در روز عید قربان، رمی جمره عقبه و قربانی را سرپرست وی از طرف او انجام می‌دهد.

۹ - اگر کودک، پسر است می‌تواند سر او را بتراشد یا تقصیر کند و اگر دختر است تقصیر کند.

۱۰ - در شب‌های یازدهم و دوازدهم ذی‌الحجه، کودک نیز باید در منی باشد و سرپرست وی از طرف او نیت بیتوته کند.

۱۱ - در روزهای یازدهم و دوازدهم ذی‌الحجه، سرپرست وی، به نیت او رمی جمرات را برایش انجام می‌دهد.

۱۲ - پس از برگشت به مکه، سایر اعمال را مانند اعمال عمره بجا می‌آورند.

۱۳ - اگر مرتکب تخلفی از واجبات احرام شود یا جنایتی انجام دهد نه او و نه سرپرستش مجرم و متخلف شناخته نمی‌شوند و دم واجب نمی‌شود.

چند مسئله

[۳۵۰] محرم کردن طفل و بردن او برای اعمال عمره، مستحب است ولی واجب نیست. بنابراین، افرادی که کودکان خود را برای زیارت همراه می‌برند، اگر بخواهند آن‌ها را مُحرم کنند، باید دقت داشته باشند تا اعمالشان به‌طور صحیح انجام شود.

[۳۵۱] سرپرست طفل، باید در مدت احرام، او را از کارهایی که بر مُحرم حرام است، باز دارد.

[۳۵۲] در حال طواف و سعی شرایط این اعمال باید مراعات شود؛ مثلاً در حال طواف باید بدن و لباس کودک پاک باشد و شانه چپ او به‌طرف کعبه باشد و در حال طواف و سعی بیدار باشد.

مستحبات مکه معظمه

[۳۵۳] آداب و مستحبات شهر مکه - به‌جز آنچه در اعمال عمره و حج بیان

شد - از این قرار است:

۱ - زیاد ذکر خدا کردن و خواندن قرآن.

۲ - خواندن یک دور قرآن.

۳ - خوردن از آب زمزم و بعد از خوردن این دعا را بخواند:

«اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا عِلْمًا نَافِعًا وَ رِزْقًا وَاسِعًا وَ شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَ سُقْمًا».

و نیز بگوید: «بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ الشُّكْرِ لِلَّهِ».

۴ - نظر نمودن به کعبه و بسیار تکرار کردن آن.

۵ - هر چه می تواند طواف کند.

طواف وداع

[۳۵۴] برای کسی که می خواهد از مکه بیرون رود واجب است طواف وداع

انجام دهد.

[۳۵۵] طواف وداع نیز هفت شوط است و انجام نماز آن هم واجب (نزد

احناف) و نزد شوافع سنت است. اگر زن وقت رفتن کاروان حائض

باشد، طواف وداع واجب نیست.

[۳۵۶] مستحب است که از خداوند متعال توفیق مراجعت را بطلبد.

عمره مفرده^{۶۷}

[۳۵۷] پس از انجام حج، بجا آوردن عمره مفرده مستحب است.

اعمال عمره مفرده

[۳۵۸] اعمال عمره مفرده، به ترتیب عبارت است از:

* احرام

* طواف

* نماز طواف

۶۷. مفرده؛ تک، یگانه، نوعی از عمره است که به تنهایی و جدای از حج انجام می شود.

* سعی

* تقصیر

تفاوت عمره مفرده با عمره تمتع

[۳۵۹] عمره مفرده با عمره تمتع، در اعمال و شرایط و محرمات، فرقی ندارد، مگر در چند چیز:

* محل احرام عمره تمتع، یکی از میقات‌های پنج‌گانه است ولی در عمره مفرده، کسی که در مکه است، می‌تواند از منطقه حرم بیرون رود و از آنجا محرم شود. گرچه می‌تواند به میقات برود. و اگر از بیرون به مکه می‌رود و از میقات می‌گذرد، باید از میقات محرم شود.

* اعمال عمره تمتع باید در ماه‌های حج (شوال، ذی‌القعدة و ذی‌الحجه) انجام شود، ولی عمره مفرده را در طول سال می‌توان انجام داد.

[۳۶۰] برای کسی که در مکه است و برای احرام عمره مفرده به بیرون حرم می‌رود، بهتر است از «جعرانه» یا «حُدیبیّه» یا «تَنعیم»^{۶۸} محرم شود.

[۳۶۱] اگر کسی استطاعت حج نداشته باشد، هرچند استطاعت عمره مفرده داشته باشد، بر اساس نظر شوافع بر او واجب است و نزد احناف، سنت مؤکدة است.

نماز حجاج در مدینه و مکه

* در مدینه

[۳۶۲] زائرانی که در مدینه منوره حداقل پنج روز می‌مانند نمازشان تمام است و رفتن به احد و مسجد قبا و مسجد ذوقبلتین این مسئله را تغییر نمی‌دهد. نزد حنفی‌ها اگر ۱۵ روز بمانند نمازشان تمام است.

[۳۶۳] زائرانی که (کمتر از پانزده روز نزد احناف و کمتر از پنج روز نزد شوافع) در مدینه می‌مانند، نمازهای چهاررکعتی را باید دورکعتی بخوانند و

۶۸. جعرانه، حُدیبیّه و تنعیم، نام سه محل است، اطراف مکه.

اگر پشت سر امام نماز می‌خوانند چهار رکعتی‌ها را کامل بخوانند.

* در مکه

[۳۶۴] حجاجی که حداقل پانزده روز قبل از رفتن به عرفات در مکه می‌ماند، نمازشان در مکه تمام است و چنین افرادی در عرفات و مشعر و منی نیز نمازشان تمام است. و پس از بازگشت از منی نیز در مکه نمازشان تمام است هر چند کمتر از ده روز اقامت داشته باشد.

[۳۶۵] کسانی که قبل از رفتن به عرفات کمتر از ده روز در مکه هستند؛ مثلاً اوایل ذی‌الحجه وارد مکه شده‌اند؛ باید در مکه و در عرفات و مشعر و منی نمازشان را شکسته بخوانند و پس از بازگشت از منی اگر حداقل پانزده روز در مکه اقامت دارند، نمازشان تمام است و گرنه باید نماز را در برگشت از منی هم شکسته بخوانند.

* نماز مسافر در مساجد مکه و مدینه

[۳۶۶] در تمام مساجد مکه و مدینه (مسجدالحرام و مسجدالنبی) یا در هر جای دیگری اگر مسافر به امام مقیم اقتدا کند نمازها را باید کامل بخواند.

مسائل متفرقه

[۳۶۷] آوردن قرآن‌هایی که در مسجدالحرام و مسجدالنبی (صلی‌الله‌علیه‌و آله) است بدون آن که از متصدی آن‌ها اجازه بگیرند، جایز نیست و اگر از مسجد بیرون آورده باشند باید برگردانده شود.

[۳۶۸] آوردن سنگ از صفا و مروه جایز نیست.

[۳۶۹] اگر در منطقه حرم چیزی پیدا کند، برداشتن آن کراهت شدید دارد، بلکه احتیاط آن است که برندارد.

[۳۷۰] اگر در منطقه حرم چیزی پیدا کند و بردارد، پس اگر:

* قیمت آن از یک درهم کمتر باشد، می‌تواند به قصد آن که ملک خودش باشد بردارد.

* قیمت آن یک‌درهم^{۶۹} یا بیشتر است، باید تا یک سال اعلام کند تا صاحبش پیدا شود پس اگر صاحبش پیدا نشد، می‌تواند آن را برای صاحبش به فقیر صدقه بدهد، یا برای صاحبش نگهداری کند، تا پیدا شود.

و الحمد لله اولا و آخراً

مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران

۶۹. درهم، یک واحد پولی نقره است که ارزش آن، امروزه (۱۳۹۳ هجری شمسی) حدود

۸۰۰ تومانا است.

اصطلاحات و لغات

- اتمام: تمام کردن، به پایان رساندن.
اثناء: وسط، بین.
إجحاف: ستم کردن، زیاده‌روی کردن.
إحراز: به دست آوردن، رسیدن به چیزی.
إزالة: برطرف کردن.
اعاده: کاری را دوباره انجام دادن، تکرار کردن.
اعمال: جمع عمل، کارها.
باذِل: بخشنده، کسی که چیزی را به کسی ببخشد.
بُطلان: باطل شدن.
تروك احرام: کارهایی که در حال احرام باید ترک شود، محرّمات احرام.
حاشیه: کنار، در اینجا به معنای پاورقی.
حجّ بذلی: حجی که دیگری هزینه‌اش را پردازد.
حدّث: تندى، خشم و غضب، تیزی.
حدوث: پدید آمدن، ایجاد شدن.
حَرَج: سختی، دشواری، تنگی و فشار.
حواشی: جمع حاشیه.
دال: دلالت‌کننده، راهنمایی‌کننده.
ذبح: سربریدن.
ذِرَاع: قسمتی از دست انسان از آرنج تا سرانگشتان.
ذمه: عهده، بر ذمه بودن، بر عهده بودن، بر کسی لازم بودن.
رجاء: به امید مطلوب بودن و پاداش داشتن.
شاذروان: پیش‌آمدگی کنار دیوار کعبه.
شوط: دور.
عدول: بازگشت، برگشتن.
عُرف: شناخته، خوی و عادت، آنچه میان مردم متداول شده.

عُسر: سختی، تنگدستی.

عقلا: جمع عاقل، صاحبان خرد.

علم و عمد: با آگاهی و توجه و با قصد.

قصد اجمالی: قصد و نیتی که قطعی نباشد.

مافی الذمه: آنچه بر عهده است، آنچه وظیفه انسان است.

محاذی: روبرو، مقابل.

مُخیر: دارای اختیار.

مُراهق: نوجوان، قریب البلوغ.

مستلزم: چیزی که لازمه چیز دیگر است، آنچه چیز دیگری را لازم دارد.

مُسطح: هموار، بدون پستی و بلندی.

مشقت: سختی، دشواری، رنج.

مطالبه: درخواست.

ممیز: کسی که خوب و بد را تشخیص می دهد.

مُنجر: کشیده شده، کشیده شده به جایی یا به سوی چیزی.

موالات: پی در پی، بی فاصله.

مودت: دوستی، محبت.

مؤکد: تأکید شده، سفارش شده.

وثوق: اطمینان.

هتک: بی احترامی کردن، رسوا ساختن کسی.

